

Засновники

Національна академія наук України
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

Головний редактор

Олексій ОНИЩЕНКО, академік НАН України

Редакційна колегія

Л. Дубровіна (заступник головного редактора)

Н. Маслакова (відповідальний секретар)

Г. Бор'як

А. Бровкін

О. Воскобойнікова-Гузєва

В. Горовий

Г. Ковальчук

Л. Костенко

В. Омельчук

М. Романюк

П. Тронько

А. Чекар'юв

О. Додонов

О. Литвиненко

В. Широков

В. Рубан

Б. Ігнатенко

Х. Ласкажевська (Польща)

С. Філіпи-Мартутинович (Сербія)

І. Славінські (Австрія)

К. Брюс (Німеччина)

Л. Біглоу (Велика Британія)

Заснований у 1993 році.

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17072-5842 ПР від 09.08.2010 р.

Виходить 6 разів на рік

Адреса редакції:

НБУВ, пр-т 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-43-50

E-mail: b_visnyk@nbuv.org.ua

bibvesti@bigmir.net

Електронна версія журналу:

[http://nbuv.gov.ua/portal/
Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html](http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html)

Передплатний індекс 74049

Редакційна колегія журналу
не завжди поділяє думку авторів.

Founders

National Academy of Sciences of Ukraine
V. Vernadskyi National Library
of Ukraine

Editor-in-Chief

Oleksii ONYSHCHENKO, academician of NAS of Ukraine

Editorial board

L. Dubrovina (Deputy of Editor-in-Chief)

N. Maslakova (Responsible for publication)

H. Boriak

A. Brovkin

O. Voskoboinikova-Huzeva

V. Horovyi

H. Kovalchuk

L. Kostenko

V. Omelchuk

M. Romaniuk

P. Tronko

A. Chekmariov

O. Dodonov

O. Lytvynenko

V. Shyrokov

V. Ruban

B. Ihnatenko

H. Laskazhevska (Poland)

S. Filipy-Martutynovych (Serbia)

I. Slawinski (Austria)

C. Bruce (Germany)

L. Biglow (Great Britane)

Founded in 1993.

The State Registration Certificate:
КВ № 17072-5842 ПР of 09.08.2010
Frequency of publication is bi-monthly

Editorial office address:

VNLU, 3, Prospekt 40-richia Zhovtnia, Kyiv, 03039, Ukraine

Tel.: (044) 524-43-50

E-mail: b_visnyk@nbuv.org.ua

bibvesti@bigmir.net

Electronic version of the journal:

[http://nbuv.gov.ua/portal/
Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html](http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html)

Subscription Index 74049

The opinions expressed herein are solely the views of the authors
and do not necessarily reflect those of the editorial board.

Зміст

Омельчук В., Устиновський Д. Національна бібліографія України – пріоритетний напрям наукової діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 3

Литвиненко Н. Основні етапи становлення та розвитку краєзнавчої бібліографії Донбасу 11

Кіщак Т., Ткаченко О. Використання електронних ресурсів наукової бібліотеки Національного університету біоресурсів і природокористування України 17

Федорчук А., Лобузін К., Танатар Н. Створення інформаційних ресурсів на основі моніторингу змісту публікацій ЗМІ 21

Дем'янюк Л. Лексикографічна колекція бібліотеки Ісламської Республіки Іран у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського 26

Інформаційно-бібліотечні ради на службі науки

Дяченко О., Кальонов М. Інформаційно-бібліотечна рада Російської Академії наук: 100 років на службі науки 31

Онищенко О., Солоїденко Г., Свобода А. Внесок Інформаційно-бібліотечної ради НАН України у розбудову академічної науково-інформаційної системи 34

Огляди. Рецензії

Шкаріна В. Україна – Бельгія: взаємодія літератур 43

Contents

Omelchuk V., Ustynovskiy D. The national bibliography of Ukraine – as a priority direction of scientific activity of V. Vernadskyi National Library of Ukraine 3

Lytvynenko N. The basic stages of formation and development of the bibliography of regional studies of Donbas region 11

Kishchak T., Tkachenko O. Usage of electronic resources of scientific library of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine 17

Fedorchuk A., Lobuzina K., Tanatar N. Creation of information resources on the basis of contents monitoring of publications in mass-media 21

Demianiuk L. The lexicographic collection of the Library of Islamic Republic of Iran in V. Vernadskyi National Library of Ukraine 26

Information and library councils at the service of science

Diachenko O., Kalionov M. Information and library council of the Russian Academy of Sciences: 100 years at the service of science . . . 31

Onyshchenko O., Soloidenko H., Svoboda A. Contribution of information and library council of the NAS of Ukraine to development of the academic scientific and information system 34

Reviews

Shkarina V. Ukraine – Belgium: interaction of literatures 43

УДК 015(477):027.54(477):011.89

Володимир Омельчук,

зав. відділу НБУВ, д-р іст. наук, професор

Дмитро Устиновський,

мол. наук. співробітник НБУВ

Національна бібліографія України – пріоритетний напрям наукової діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

У статті аналізуються основні напрями роботи Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в галузі національної бібліографії (НБ), досліджуються теоретичні засади напрацювання НБ, шляхи її створення, зокрема, формування зведеного каталогу-репертуару української книги, підбиваються підсумки зробленого, окреслюються перспективи подальшого розвитку НБ.

К л ю ч о в і с л о в а: національна бібліографія, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, науково-бібліографічна діяльність.

The main directions of the V. Vernadskyi National Library of Ukraine in national bibliography devoted to the theoretical foundations of the national bibliography, the ways of its creation, including the formation of a consolidated directory-Ukrainian repertoire book summarizes the results done, outlined the prospects for further development of the national bibliography.

К е у в о р д s: national bibliography, the V. Vernadskyi National Library of Ukraine, scientific and bibliographical activities.

У сучасних умовах розвитку незалежної України важливими чинниками її подальшого зміцнення є формування інтелектуальної, духовної сфери суспільства, нарощування соціогуманітарних досліджень, інтеграція нашої країни у міжнародний інформаційний простір, піднесення її авторитету. Національній ідентифікації Української держави великою мірою сприяє напрацювання повної національної бібліографії (НБ), що віддзеркалює історичний розвиток народу, нації, починаючи від витоків писемності та друку і до сьогодення.

За останні роки у професійному бібліографічному середовищі в основному вже склалося концептуальне бачення змісту та шляхів створення НБ, окреслено корпус бібліографічних видань, напрацьовано основний методичний інструментарій, визначені її технологічні аспекти, а також узгоджено координаційні засади співпраці бібліотек у цій галузі. Все це надає процесу створення НБ Ук-

раїни доволі прогнозованого й системного характеру. Виконанню цього важливого завдання сприяє інтенсивний інформаційний розвиток суспільства, що дає змогу застосовувати сучасні комп'ютерні технології для прискорення пошуку та обміну інформацією, її використання за допомогою локальних мереж, Інтернету.

Розглядаючи національну бібліографію у контексті діяльності міжнародних організацій (ІФЛА, ЮНЕСКО), Україна, на наш погляд, повинна, у першу чергу, думати про свої пріоритети, які полягають у вичерпному обліку національного друкованого репертуару як відображення надбань вітчизняної культури.

Кінцевою метою програми «Національна бібліографія України» повинно стати створення зводу рукописної, друкованої, електронної україніки, підготовка електронних баз даних (БД), науково-бібліографічних видань серії «Національна бібліографія України», видання покажчиків і

каталогів широкого видового спектру: рукописів, книг, газет, картографічних, нотографічних, образотворчих видань, видань зарубіжної україніки, тобто всього того, що було створено в процесі тривального історичного розвитку нашого народу.

Не останнє місце в цьому процесі належить Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ), яка не лише заклала теоретико-методологічні засади концепції НБ, а й зробила вагомий практичний внесок, зокрема у створення цілої низки бібліографічних видань, у підготовці яких активну участь брали не лише відділ національної бібліографії, а й інші структурні підрозділи.

Звичайно, бібліографічна діяльність Бібліотеки розвивається у різних напрямках, однак національна бібліографія у цьому річизі займає одне з головних місць. Упродовж останніх 15 років, коли Бібліотека відновила статус національної, бібліотечними фахівцями було виконано низку спеціальних програм, спрямованих на розроблення основних положень НБ України, Українського бібліографічного репертуару (УБР), визначення змісту поняття «українська книга» [12, с. 476–487].

Вже напрацьована концепція української НБ, розроблено її методологічні засади, головним пріоритетом визначено розвиток бібліографії державно-національного змісту. Значною мірою реалізована спроба об'єднання вітчизняного і зарубіжного досвіду. Ключовою особливістю теоретичного дослідження НБ України є врахування діалектичного взаємозв'язку національних особливостей бібліографічної діяльності та її загальнолюдських, загальноцивілізаційних цінностей [23].

У контексті розроблення теоретичних, методичних й організаційних принципів НБ України, українського бібліографічного репертуару нашими дослідниками сформована система узгоджених поглядів на зміст поняття «національна бібліографія України», «українська книга» як основного об'єкта національного бібліографування. Розроблені план роботи, структура, методичні рекомендації створення національного репертуару українського друку, визначені основні напрями формування баз даних української книги, підготовлені і видано бібліографічні посібники УБР.

В осмисленні програми «Національна бібліографія України» важливим є визначення основних її науково-інформаційних функцій. Серед них варто виокремити дві головні:

1. Представлення археографічної та бібліо-

графічної інформації про рукописні (IX–XIX ст.) і друковані (XVI–XX ст.) книги, створені на території України і які засвідчують розвиток української науки, освіти, культури.

2. Задоволення інформаційних потреб суспільства, окремих користувачів у поточній і ретроспективній бібліографії за трьома ознаками багатоаспектного визначення поняття «українська книга»:

- твори друку, видані українською мовою, незалежно від місця видання;
- твори друку, видані всіма мовами на території сучасної України;
- твори друку про Україну і її народ, видані всіма мовами, незалежно від місця видання.

Реалізація проекту обліку українського бібліографічного репертуару здійснюється за такими напрямками:

- виявлення, облік рукописної та друкованої україніки в усьому світі;
- вироблення єдиних засад підготовки системи посібників ретроспективної і поточної національної бібліографії;
- створення національних зведених комп'ютерних баз даних «Рукописна і друкована україніка»;
- формування зведеного реєстру «Втрачена україніка»;
- бібліографічна реєстрація зарубіжної україніки в окремих країнах з визначенням пріоритетності програм;
- розв'язання проблеми стандартизації й формату опису, зокрема, кодикологічного – для реєстру української рукописної книги;
- археографічного – для опису архівних документів, який був би узгоджений з архівними правилами;
- бібліографічного – для опису бібліотечних фондів;
- розроблення науково-технічної програми «Класифікація в сучасній науці, бібліотечно-бібліографічній практиці та проблеми створення цілісної державної бібліотечно-інформаційної системи», її структури з метою інтеграції в міжнародні інформаційно-бібліографічні системи;
- дослідження теми українського бібліографічного репертуару «Українська книга», як першочергове завдання зі створення системи національної бібліографії в нашій державі.

Стратегію цього спектру своєї діяльності НБУВ вибудовує на гармонійному поєднанні тра-

диційних і новітніх бібліотечно-інформаційних ресурсів. Вона полягає в реалізації нової моделі Бібліотеки, що передбачає широке використання комп'ютерних технологій, забезпечення доступу до електронних ресурсів, входження електронної продукції в національну бібліографію повноцінним структурним елементом.

На підготовчому етапі створення репертуару української книги постала нагальна потреба видати посібник з джерел українознавства. Перший його випуск – «Вітчизняні бібліографічні джерела» – вийшов друком у 1990 р. Він містить відомості про окремі видання бібліографічних покажчиків українського друку, прикнижкову та пристатейну бібліографію за вказаний час, надруковану в різні роки в Україні українською та іншими мовами. Другий його випуск – «Бібліографія бібліографічних посібників українських періодичних видань» – побачив світ у 1998 р. [10]. У 2001 р. вийшло науково-бібліографічне видання «Українська революція і державність (1917–1920 рр.)», яке стало першою спробою зібрати й узагальнити друковані праці, бібліографічними засобами представити доробок з даної тематики. У виданні вміщені публікації за 1917–2000 рр. українською і російською мовами [32].

Нині Бібліотека приділяє велику увагу координації бібліографічної роботи бібліотечних і наукових установ держави, зокрема це стосується встановлення єдиних методологічних й методичних підходів до роботи, концентрації зусиль фахівців, у першу чергу, на основних напрямках створення національної бібліографії. Пріоритетним завданням дослідження української книги в історичному, методологічному і бібліографічному аспектах, на нашу думку, є її повний бібліографічний репертуар.

Робота у цьому напрямі розпочалася з підготовки видання «Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1798–1923», де кожний примірник переглядався *de visu* [30]; Національна парламентська бібліотека підготувала і видала «Друкований зведений каталог україномовної книги державних бібліотек та музеїв України» за 1798–1923 рр. [13], Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника – «Репертуар української книги 1798–1916: матеріали до бібліографії» [26].

НБУВ сьогодні виступає в якості провідного об'єднуючого наукового центру з вивчення та обліку української книги. Саме за її ініціативою на основі фондів бібліотек держави, створюється зве-

дений каталог-репертуар української книги; формуються електронні БД, науково-бібліографічні видання серії «Національна бібліографія України»; покажчики і каталоги рукописів, книг, газет, картографічних, нотографічних, образотворчих видань.

В умовах інформатизації суспільства одним із головних напрямів діяльності Бібліотеки є формування електронної бази даних зведеного каталогу-репертуару україномовної книги, системи БД рукописних та стародрукованих, картографічних видань, нотних, періодичних (газети), образотворчих видань та видань зарубіжної україніки. Йдеться насамперед про:

- зведений каталог-репертуар української книги;
- електронний каталог видань відділу зарубіжної україніки;
- електронний каталог «Періодичні видання України (газети) 1818–1922»;
- електронний каталог «Український плакат 1917–2001 рр.»;
- електронний каталог «Відділ формування музичного фонду: фонди нотних колекцій»;
- електронний каталог «Архітектура України в художніх поштівках 1900–1917»;
- БД рукописів і стародруків, картографічних видань XVI–XVIII ст.

У процесі роботи над «Зведеним каталогом-репертуаром української книги. 1798–1923» були використані фонди державних бібліотек і музеїв України; бібліотек науково-дослідних інститутів Національної академії наук України; наукових бібліотек університетів (Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Львівського національного університету ім. І. Франка); Книжкової палати України; численні бібліографічні посібники, електронні каталоги зарубіжних бібліотек; ресурси Інтернету.

Фахівцям вдалося зібрати відомості про книги українською мовою, видані в усьому світі. Тут вперше подається інформація про місцезнаходження україномовної книги в бібліотеках України. На сьогодні це найповніший покажчик україномовної книги, що налічує понад 25 тис. бібліографічних описів книжкових видань, виданих у 30 країнах світу, який стане основою для створення НБ України.

Наступним важливим завданням є підготовка «Міжнародного зведеного каталогу української книги 1798–1923». Робота ведеться за такими напрямками: вивчення джерельної бази, дослідження

електронних каталогів вітчизняних і зарубіжних бібліотек з метою виявлення місцезнаходження книг українською мовою в усьому світі та їх обліку, насамперед, в іноземних бібліотеках і центрах українознавства.

Реалізація згаданої програми передбачає подальшу кооперацію із зарубіжними бібліотеками та організаціями, у фондах яких є українська книга, а саме: Росії, США, Польщі, Австрії, Канади, Німеччини, Чехії, Австралії та інших країн.

Що характерно, в бібліографічній практиці Бібліотеки сучасного періоду доволі широко досліджується і використовується Інтернет з метою одержання найбільш повної інформації про місцезнаходження української книги. Завдяки світовій інформаційній мережі стає можливим використання електронних бібліографічних ресурсів, головним чином, зарубіжних бібліотек і інформаційних центрів, зокрема корпоративного проекту «WorldCat» та «Internet Archive».

Нині у рамках програми «Національна бібліографія України» авторським колективом готується до видання «Книга в Україні, 1861–1917: матеріали до репертуару української книги» [16]. Запланована до публікації як бібліографічна картотека С. Й. Петрова, створена протягом 1971–1974 рр. у продовження видання «Книги громадянського друку, видані на Україні: XVIII – перша половина XIX ст.» (склав С. Й. Петров; Харків, 1971), праця поповнюється матеріалами з каталогів бібліотек, бібліографічних покажчиків, інших джерел, виданнями, які з різних причин були вилучені з загального обігу. «Книга в Україні, 1861–1917: матеріали до репертуару української книги» містить видання, що виходили на території сучасної України російською та українською мовами [19]. Станом на 2010 р. видано вже 13 випусків (56 470 бібліографічних записів). Робота над цим масштабним виданням триває, планується підготувати ще 7 випусків.

У контексті реалізації основних напрямів національної бібліографії фахівці Бібліотеки активно досліджують творчу спадщину Національної академії наук України. До 90-річчя НАН України було видано бібліографію найважливіших видань Національної академії наук України, її видатних вчених [1], «Історію Національної академії наук України (1918–1950): документи і матеріали» у 7 збірниках [15]. Підготовлено путівник «Видатні вчені Національної академії наук України: особові архівні та рукописні фонди академіків і членів-кореспондентів у Національній бібліотеці

України імені В. І. Вернадського (1918–1998)», де представлена і архівознавча бібліографія [5]. Разом з Інститутом електрозварювання ім. С. О. Патона НБУВ підготувала і видала біобібліографію праць видатного вітчизняного вченого, президента НАН України – Бориса Євгеновича Патона [2]. Окремим напрямом стала робота над створенням бібліографічних покажчиків «Видання Секції суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України (1998–2008)» [3, 4].

У 2013 р. наша країна відзначатиме 150-річчя від дня народження Володимира Івановича Вернадського, всесвітньо відомого вченого, мислителя, філософа, знаного громадського діяча, талановитого організатора науки, першого президента НАН України. За рішенням НАН України планується видання вибраних творів у дев'яти томах. Вони відобразатимуть внесок В. І. Вернадського у створення Національної академії наук України, участь у дослідженні природних ресурсів, спілкування і листування з українськими вченими. Побачать світ праці вченого, пов'язані з його перебуванням у різних містах і місцевостях України: Полтаві, Києві, Криму. Передбачено дати нові коментарі до щоденників Володимира Івановича, що розкривають бачення подій з урахуванням розвитку історичних досліджень періоду його перебування на Україні.

Окремим томом буде видано біобібліографічний покажчик «Володимир Іванович Вернадський: література про життя та діяльність». Видання складатиметься з чотирьох розділів: праці В. І. Вернадського; листування; література про життя та діяльність; бібліографічні видання, присвячені В. І. Вернадському; допоміжні покажчики. Матеріал формується за хронологією, а в її межах, за алфавітом.

Останнім часом НБУВ відновлює дослідження за темою «Шевченкіана», метою якого є подальший розвиток наукового напрямку, започаткованого ще в перші роки існування книгозбірні її фундаторами. Від самого моменту її заснування дослідники опікувались формуванням фонду, в якому збирались, опрацьовувались та зберігалися твори Т. Шевченка, праці про нього. Не залишалось поза їх увагою також бібліографічне забезпечення шевченкіани – напрямку, в якому Бібліотека традиційно посідала чільне місце. За попередні роки було видано низку бібліографічних покажчиків літератури про життя і творчість Т. Шевченка, які охоплювали публікації від 1839-го до 1988 р. [29]. Водночас слід зазначити, що певні періоди вітчизняної

історії негативно позначились на стані шевченківської бібліографії, як і на розвитку шевченкознавства загалом. Йдеться, насамперед, про ідеологічні обмеження та цензурування, що істотно впливали на повноту представлення матеріалів. З бібліографій вилучалась інформація про праці дослідників, які зазнали переслідувань, не відображався шевченкознавчий доробок української творчої еміграції тощо. Бібліографічні наукові дослідження шевченкіани, які ведуться сьогодні, передбачають підготовку вичерпних матеріалів, що об'єктивно відтворять історію, стан та розвиток шевченкознавства, сприятимуть ліквідації існуючих лакун, введенню віднайдені інформації в науковий обіг. Планується представити отримані результати у сучасному форматі, у вигляді електронної бази даних.

Іншим значним проектом шевченкіани, роботу над яким вже закінчено, є історико-книгознавче дослідження: «Кобзар Т. Г. Шевченка у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», у якому подається вичерпний бібліографічний опис 290 друкованих та рукописних видань «Кобзаря» з фондів Бібліотеки, видрукованих мовою оригіналу та у перекладах 18 мовами світу. В роботі застосовано принцип реконструкції повного опису для дефектних примірників колекції, за якими втрачена інформація відновлювалась за неущкодженими примірниками, що зберігаються у сховищах провідних бібліотек та наукових установ України. Науково-довідковий апарат видання включає 14 допоміжних покажчиків, у яких систематизовано значну кількість відомостей як щодо самої книги, так і історії її побутування.

У контексті заявленої теми не можна обійти увагою реалізацію Бібліотекою загальнонаціонального проекту «Рукописна і книжкова спадщина України». Його здійснення передбачає науково-методичне забезпечення й формування баз даних, повнотекстових ресурсів книжкової спадщини, а також видань наукових каталогів рукописних книг. У цьому напрямі, особливо що стосується дослідження питань національного бібліографічного репертуару рукописної книги, теоретичних питань кодикології, археографії, бібліографії, вже тривалий час плідно працюють фахівці Інституту рукопису.

За останні 15 років Інститут напрацював основні методики наукового кодикологічного опису рукописних книг XI–XVII ст. Опубліковано серію фундаментальних наукових каталогів слов'янської кириличної рукописної книги XIV–XV ст. [8, 9]. Зда-

но до друку каталоги «Слов'янська кирилична рукописна книга XVI ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (укладачі О. А. Іванова, О. М. Гальченко, Л. А. Гнатенко), «Крюкова музична книга в фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (укладач Е. С. Клименко).

Бібліотека також здійснює наукове забезпечення Державного реєстру національного культурного надбання України в розділі «Книжкові пам'ятки». Зокрема, були створені і розповсюджені методичні рекомендації опису реєстраційного типу для рукописної й стародрукованої книги, які лягли в основу бібліографічного опису для Державного реєстру. Крім того вони забезпечили його наповнення на базі рукописних і книжкових фондів з використанням нових електронних технологій [21].

Інститутом рукопису створюється бібліографічний ресурс рукописних книг «Кодекс», а відділом стародруків та рідкісних видань – «Стародруки». Розроблена нова технологія підготовки електронних повнотекстових колекцій стародрукованих видань з елементами поглибленого наукового дослідження й ілюстрованого оформлення.

Важливою складовою національної бібліографії є облік видань спеціалізованих фондів НБУВ. Вони представлені у вже підготовлених наукових каталогах: «Українські нотні видання 1917–1923 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (К., 2007), «Українські нотні видання 1923–1934 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: (інструментальна музика)» (К., 2009) [14, 27]. Досліджені періодичні видання (газети) репрезентовані у каталогах «Газети України у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» за 1930–1934 і 1941–1945 рр. [6, 7].

Інформація про образотворчі видання подається в покажчиках О.М. Донець «Радянський лубок із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1923–1958)» (К., 2006) [11], Д. Д. Фоменко, І. І. Цинковської, Г. М. Юхимця «Аркушеві образотворчі видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1904–1923)» (К., 2002) [33].

Особливий сегмент національної бібліографії становлять бібліографічні покажчики «Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: матеріали до бібліографії (середина XIX–XX ст.)» (К., 2004); «Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної

бібліотеки України імені В. І. Вернадського: матеріали до бібліографії (2001–2003 рр.)» (К., 2006), підготовлені Інститутом біографічних досліджень НБУВ [17].

Бібліотека набула відповідного досвіду міжнародної співпраці у питаннях національної бібліографії. Здобутки в цій галузі можна проілюструвати спільними роботами, що побачили світ протягом останніх років:

- «Почаївський проект» реалізовувався у форматі міжнародного російсько-українського співробітництва з 2005 р. Фахівцями НБУВ вивчалися стародруки, видані Почаївською друкарнею у XVIII – першій третині XIX ст., як найменш досліджені вітчизняні стародруки; були створені наукові каталоги усіх наявних в фондах НБУВ і Бібліотеки Російської академії наук екземплярів цих видань; відреставровані пошкоджені примірники; створюються повнотекстові копії рідкісних почаївських стародруків [18];
- «Международный сводный каталог русской книги 1918–1926», що створюється в Російській національній бібліотеці (РНБ). Співробітники НБУВ досліджують російськомовні видання у своїх фондах, надають допомогу у виявленні іншої інформації про російськомовні книги, видані в Україні [22];
- «Сводный каталог российских нотных изданий» (спільно з РНБ) – Бібліотека у числі авторів-укладачів [28].

Здійснення програми «Національна бібліографія України» неможливе без участі міжнародного співтовариства. І це цілком природно, адже «Міжнародний зведений каталог української книги. 1798–1923 рр.» не може бути по-справжньому міжнародним і зведеним без кооперації вітчизняних і зарубіжних бібліографічних організацій (бібліотек, інформаційних центрів, архівів, книжкових палат, музеїв, вищих навчальних закладів), у фондах яких є українська книга.

Національна бібліографія України сьогодні формується як система електронних і друкованих інформаційних ресурсів. Кожний з проектів, включений до програми, розглядається як невід’ємна частина системи. Проекти, що створюються в друкованій версії, одночасно можуть бути представлені в якості електронного ресурсу.

Сучасний етап вивчення й відтворення національного репертуару друку характеризується, як у всяку переломну епоху, особливою інтенсивністю переосмислення теоретичних посту-

латів, трансформацією колишніх і виникненням нових інформаційно-бібліографічних систем.

Традиційні терміни «репертуар», «зведений каталог», «національний» тощо досить часто вживаються в спеціальній літературі. Теоретико-методологічне обґрунтування репертуару вітчизняної друкованої продукції належить до числа основних проблем формування національної культури. Разом з тим, в умовах переходу до інформаційного суспільства, глобального технічного переозброєння бібліотечної справи їх значення, зміст принципово змінилися. Тому вкрай важливо враховувати еволюцію цих понять не тільки для теорії, але й для бібліографічної практики.

Перетворення національних зведених каталогів-репертуарів у бази даних висунуло вимогу не тільки їхнього техніко-методичного переозброєння але й зміни підходів до визначення й обґрунтування основних напрямів бібліографічної діяльності. Абсолютно по-новому вирішуються в сучасних умовах питання адресатів БД, спосіб їх формування, принципи відбору, структурної побудови інформаційних ресурсів. На жаль, науковий аналіз цих процесів у спеціальній літературі поки що відсутній. Не вирішена і частина теоретичних, методичних, організаційних питань створення репертуару. Весь цей час йшлося лише про прогнозування розвитку національних зведених каталогів-репертуарів. Сьогодні ж потрібне осмислення зробленого й відповідна теоретико-методологічна корекція посібників і баз даних, що готуються.

Багаторічний досвід Бібліотеки свідчить: підготовка національного репертуару можлива тільки у разі об’єднання інформаційних ресурсів основних національних центрів. Лише тісна співпраця центральних і провідних бібліотек держави, інститутів НАН України, вищих навчальних закладів, регіональних центрів може забезпечити чітку орієнтацію їх діяльності в напрямі вирішення репертуарних завдань [13, 16, 20, 30, 31].

Зведені каталоги, тісно пов’язані з проблемою репертуару, зазнали за останні десятиліття істотних змін. Із суто бібліотечного інструменту (який допомагав вирішувати питання комплектування, міжбібліотечного абонементу, організації фондів) вони перетворилися в бібліографічні ресурси, різні за формою й змістом.

Трансформація друкованих зведених каталогів в електронні бази даних, що відбувається нині, не змінює суті зведених каталогів, однак значно розширює можливості пошуку, кількість представле-

них організацій, робить склад ресурсу більш рухливим, дає змогу істотно нарощувати функціональні завдання зведеного каталогу – бази даних.

Реалії сьогодення переконують, що науководослідна робота НБУВ спрямована на створення ретроспективної національної бібліографії повинна вестись на якісно новому рівні, відповідно до сучасних інформаційних технологій. У контексті вищесказаного окреслюються головні напрями цієї діяльності. Насамперед, це заповнення лакун ретроспективного універсального національного бібліографічного обліку у вигляді електронних баз даних, доступних через комп'ютерну мережу, а також їх опублікування у вигляді електронних або друкованих видань; створення системи зведених каталогів, що враховують українську книгу, яка зберігається у фондах вітчизняних і зарубіжних бібліотек; формування системи електронних інформаційних ресурсів ретроспективної національної бібліографії України, яка передбачає уніфікацію програмного й технологічного забезпечення для створення інформаційних продуктів.

Тема репертуару – найактуальніше завдання, що стоїть нині перед бібліотечною наукою. Її розроблення великою мірою сприяє вирішенню головного завдання, пов'язаного з вивченням національної культури загалом. Національний репертуар друку є інструментом, без якого неможливо охарактеризувати вітчизняну культуру в її історичному й сучасному аспектах, відстежити основні її особливості, закономірності. Тому консолідація гуманітарних установ країни й окремих дослідників навколо відтворення репертуару друкованих документів служитиме максимально повному й об'єктивному відображенню пам'яті української нації.

Отже, є всі підстави стверджувати, що у перспективі Україна зможе мати розвинуту, гнучку систему електронних ресурсів і друкованих видань у галузі НБ, що, безперечно, сприятиме виконанню важливого соціального завдання – зробити інформацію й знання доступними для всіх і у такий спосіб забезпечити інтеграцію нашої країни у світовий інформаційний простір.

Список використаної літератури

1. Бібліографія найважливіших видань про Національну академію наук України та її видатних учених / В. Ю. Омельчук, Л. В. Беляєва, Л. С. Новосолова // Національна академія наук України. 1918–2008: до 90-річчя від дня заснування. – К., 2008. – С. 600–620.
2. Борис Євгенович Патон: біобібліографія / НАН Ук-

раїни, Ін-т електрозварювання ім. Є. О. Патона, НБУВ; уклад.: Л. В. Беляєва, Т. Б. Корольова, О. М. Лавриненко [та ін.]; авт. вступ. ст.: І. К. Походня, В. К. Лебедев. – К.: Наук. думка, 2008. – 622 с.

3. Видання Секції суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України 1998–2003: бібліогр. показч. / НАН України, НБУВ; авт. кол.: В. Ю. Омельчук, Л. В. Беляєва, Л. С. Новосолова, Д. В. Устиновський [та ін.]. – К., 2003. – 754 с.

4. Видання Секції суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України. 2003–2008: бібліогр. показч / НАН України, НБУВ; авт. кол.: В. Ю. Омельчук, Л. В. Беляєва, Л. С. Новосолова, Д. В. Устиновський [та ін.]. – К., 2008. – 568 с.

5. Видатні вчені Національної Академії наук України: особові архівні та рукописні фонди академіків і членів-кореспондентів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (1918–1998): путівник / НАН України, НБУВ; уклад.: Т. І. Воронкова, Н. М. Зубкова, І. В. Клименко [та ін.]. – К., 1998. – 307 с.

6. Газети України 1930–1934 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: каталог: [у 2 ч.] / НАН України, НБУВ; авт.-уклад. Т. О. Борисенко [та ін.]. – К., 2004. – Ч. 1–2.

7. Газети України 1941–1945 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: каталог / НАН України, НБУВ; авт.-уклад.: Н. Ф. Самохіна [та ін.]. – К., 2009. – 501 с.

8. Гнатенко Л. А. Слов'янська кирилична рукописна книга XIV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: каталог: кодиколого-орфографічне дослідж.: палеографічний альбом / Л. А. Гнатенко; НАН України, НБУВ. – К., 2007. – 380 с.

9. Гнатенко Л. А. Слов'янська кирилична рукописна книга XV ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: каталог / Л. А. Гнатенко; НАН України, НБУВ. – К., 2003. – 194 с.

10. Джерела українознавства. – Вип. 1: Вітчизняні бібліографічні джерела. 1574–1924 / АН УРСР, ЦНБ ім. В. І. Вернадського; упоряд.: Б. В. Грановський, Н. М. Погребецька [та ін.]. – К., 1990. – 338 с.; Вип. 2: Бібліографія бібліографічних посібників українських періодичних видань / НАН України, НБУВ; уклад.: Н. М. Погребецька, Л. М. Ковінченко. – К., 1998. – 129 с.

11. Донець О. М. Радянський лубок із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1923–1958): каталог / О. М. Донець; НБУВ. – К., 2006. – 162 с.

12. Дубровіна Л. А. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко; НАН України, НБУВ, Ін-т рукопису. – К., 2009. – 530 с.

13. Друкований зведений каталог україномовної книги державних бібліотек та музеїв України 1798–1923 / М-во культури і туризму України, Нац. парлам. б-ка України; уклад.: Р. С. Жданова, І. О. Негрейчук. – К., 1999–2008. – Вип. 1–4.

14. Івченко Л. В. Українські нотні видання 1923–1934 у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: (інструментальна музика): наук. кат. / Л. В. Івченко, О. А. Вакульчук; НАН України, НБУВ. – К., 2009. – 395 с. – (3 історії музич. спадщини України).
15. Історія Національної академії наук України: документи і матеріали / НАН України, НБУВ; відп. ред. О. С. Онищенко. – К.: Наук. думка, 1993 – 2008. – Зб. 1–7: 1918–1950. – (Джерела з історії науки в Україні).
16. Книга в Україні, 1861–1917: матеріали до репертуару укр. кн. / НАН України, НБУВ; авт.-уклад.: С. Й. Петров, С. С. Петров, В. С. Гонєць, О. В. Давидович, І. Г. Лиханова, Л. С. Новосолова, Д. В. Устиновський; наук. ред. В. Ю. Омельчук. – К., 1996 – 2010. – Вип. 1–13: «А–П».
17. Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: матеріали до бібліографії (середина XIX ст. – 2003 р.). [у 2 вип.] / НАН України, НБУВ, авт.-уклад.: Т. В. Куриленко, О. М. Яценко, Н. І. Мельник-Любовець. – К., 2004 – 2006. – Вип. 1–2. – (Джерела укр. біографістики).
18. Ковальчук Г. І. «Почаївський проект»: стан та перспективи укладання наукового каталогу почаївських стародруків академічними бібліотеками України та Росії / Г. І. Ковальчук // Наук. пр. НБУВ. – 2007. – Вип. 19. – С. 217–223.; Ковальчук Г. І. «Почаевский проект»: деятельность национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского по исследованию почаевских старопечатных книг / Г. И. Ковальчук, Н. В. Заболотная // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: сб. – К., 2007. – Вып. 5. – С. 341–355.; Лобузін К. В. Створення електронних колекцій книжкових пам'яток у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (на прикладі почаївських стародруків) / К. Лобузін, Г. Ковальчук, Н. Заболотна // Наук. пр. НБУВ. – К., 2009. – Вип. 24. – С. 145–153.
19. Лиханова І. Г. Бібліографічний покажчик «Книга в Україні, 1861–1917» як складова Українського бібліографічного репертуару / І. Г. Лиханова // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2007. – Вип. 11. – С. 214–225.
20. Матеріали до книговидавничого репертуару Поділля (1852–1923): бібліогр. посібник / Вінниц. держ. пед. ун-т, Вінниц. обл. красн. музей; уклад.: Т. Р. Соломонова. – Вінниця, 2006. – 352 с.
21. Методичні рекомендації для Державної реєстрації книжкових пам'яток України. Кириличні рукописні книги та стародруки / НАН України, НБУВ; уклад.: Л. А. Гнатенко, Л. А. Дубровіна [та ін.]. – К., 2007. – 134 с.
22. Международный сводный каталог русской книги (1918–1926) / Рос. нац. б-ка; ред. Е. К. Соколинский. – СПб., 2002 – 2008. – Т. 1–3: «А–В»
23. Омельчук В. Ю. Національна бібліографія України: тенденції розвитку, проблеми розробки / В. Ю. Омельчук // Бібл. вісн. – 1995. – № 5. – С. 1–13.
24. Онищенко О. С. Передмова / О. С. Онищенко, В. Ю. Омельчук // Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1798–1923: бібліогр. покажч. – К., 2003. – С. 5–13.
25. Положення про Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського // Бібл. вісн. – 1996. – № 5. – С. 3–6.
26. Репертуар української книги 1798–1916: матеріали до бібліографії: [у 9 т.] / НАН України, Львів. нац. наук. б-ка ім. В. Стефаника; упоряд.: Л. І. Ільницька, О. І. Хміль; наук. ред.: Я. Р. Дашкевич. – Л., 1995 – 2005. – Т. 1–9.
27. Савченко І. В. Українські нотні видання 1917–1923 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: наук. кат. / І. В. Савченко; НАН України, НБУВ. – К., 2007. – 384 с. – (3 історії муз. спадщини України).
28. Сводный каталог российских нотных изданий / Рос. нац. б-ка, Рос. гос. б-ка; [сост.: Г. В. Карминская и др.]. – СПб., 1996 – 2005. – Т. 1–2: «XVIII–XIX в.»
29. Т. Г. Шевченко: бібліогр. л-ри про життя і творчість. 1839–1959: в 2 т. / АН УРСР, ДПБ; склали: І. З. Бойко [та ін.]; відп. ред. Є. П. Кирилюк. – К., 1963. – Т. 1–2.; Т. Г. Шевченко: бібліогр. ювіл. л-ри. 1960–1964 / АН УРСР; ЦНБ; склав. Ф. К. Сарана; відп. ред. Є. П. Кирилюк. – К., 1968. – 624 с.; Т. Г. Шевченко: бібліогр. покажч., 1965–1988 / АН УРСР, ЦНБ ім. В. І. Вернадського; уклад.: Л. В. Беляєва, Н. М. Мислович; відп. ред. В. С. Бородин. – К., 1989. – 402 с.
30. Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1798–1923: бібліогр. покажч.: [у 3 т.] / НАН України, НБУВ; авт. кол.: С. А. Дзюбич, Т. Б. Корольова, Л. С. Новосолова, В. Ю. Омельчук [та ін.]. – К., 2003. – Т. 1–3.
31. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939. Т. 1: 1914–1919: бібліогр. покажч. / НАН України, Львів. нац. наук. б-ка ім. В. Стефаника; уклад.: Л. І. Ільницька [та ін.]; відп. ред. М. М. Романюк. – Л., 2010. – 472 с.
32. Українська революція і державність (1917–1920 рр.): наук.-бібліогр. вид. / НАН України, НБУВ; уклад.: А. Л. Панова, В. Ф. Солдатенко, Л. В. Беляєва [та ін.]; наук. ред. В. Ю. Омельчук. – К., 2001. – 807 с.
33. Фоменко Д. Д. Аркушеві образотворчі видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1904–1923): бібліогр. покажч. / Д. Д. Фоменко, І. І. Цинковська, Г. М. Юхимець; НАН України, НБУВ. – К., 2002. – 194 с.

УДК 015:908(477.6)

Наталія Литвиненко,

старш. викладач Луганського державного інституту культури і мистецтв

Основні етапи становлення та розвитку краєзнавчої бібліографії Донбасу

У статті визначено і охарактеризовано основні етапи становлення, розвитку краєзнавчої бібліографії Донбасу у світлі соціально-економічних та історико-культурних процесів розвитку краю.

К л ю ч о в і с л о в а: краєзнавча бібліографія Донбасу, бібліографічні видання, краєзнавчі бібліографічні покажчики.

There are defined and characterized the basic stages of formation and development of regional bibliography of Donbas in the light of social-economic and historical-cultural processes of edge.

К е у в о р д: the bibliography of Donbas of regional studies, bibliographic editions, bibliographic indexes of regional studies.

Економічний, соціально-політичний, культурний розвиток України неможливий без дослідження, урахування та використання надбань минулого окремих її регіонів. Одним із таких регіонів є Донбас (Донецький кам'яновугільний басейн), який протягом останніх двох століть відігравав і продовжує відігравати помітну роль в усіх сферах суспільного життя країни. Важливим чинником його історико-краєзнавчого дослідження, а також засобом соціальної комунікації є краєзнавча бібліографія, яка накопичує та транслює фактографічні та бібліографічні знання про край.

У бібліографознавстві, узагальнюючій науковій дисципліні про практичну бібліографічну діяльність, періодизація історії бібліографії, як й інших галузей людської діяльності, пов'язана з соціально-економічними та політичними умовами розвитку певних регіонів і загалом складається з трьох основних періодів: капіталістичний (1861–1917 рр.); радянський (1917–1991 рр.); сучасний (з серпня 1991 р.) [9].

Однак, як відомо, кожен регіон (край), у т. ч. й Донбас, має свою внутрішню хронологію, динаміку власного розвитку, які, в загальних рисах, вписуються в межі вищевизначених основних історичних періодів. Це підтверджується емпіричним вивченням краєзнавчої бібліографії Донбасу, котра має три «власних» історичних етапи розвитку, характеристики яких і присвячена дана стаття.

Перший етап (1850–1920-ті рр.) – це етап зародження і становлення краєзнавчої бібліографії в

краї. Цей процес відбувався, переважно, в рамках діяльності наукових товариств, громадських організацій, окремих науковців. Другий етап (1930-ті – 1991 рр.) – розвиток краєзнавчої бібліографії безпосередньо обласними бібліотеками, які виступали організаторами краєзнавчої бібліографічної діяльності в регіонах, формування системи посібників краєзнавчої бібліографії Донбасу. Третій етап (з 1991 р.) – подальший розвиток краєзнавчої бібліографії, поява нових форм представлення краєзнавчої бібліографічної інформації, у т. ч. в електронному вигляді.

Краєзнавча бібліографія Донбасу розвивалася протягом другої половини XIX–XX ст. під впливом як соціально-економічних, так і історико-культурних чинників. Індустріалізація, насамперед розвиток вугільної промисловості, зумовили специфіку краю. Саме на цьому наголошував історик Гіроакі Куромія у своїй книзі «Свобода і терор в Донбасі» [6]. Процес промислового освоєння краю вчений порівнює з американським Диким Заходом, зі складними умовами життя, бідністю, постійною небезпекою для життя, пов'язаною з особливостями праці шахтарів та металургів, безжалісною експлуатацією і майже повною відсутністю соціокультурного середовища.

Соціально-економічний розвиток краю у другій половині XIX ст. відбувався завдяки науковому дослідженню та розробленню мінеральних ре-

сурсів. Серед наукових установ, які працювали тут, слід назвати Гірничий Учений комітет, котрий виконував роль наукового центру з питань гірничої справи. З 1825 р. Гірничий Учений комітет видає «Горный журнал», призначений для «распространения сведений и новых открытий по горному делу, а особенно для облегчения способов чиновникам горной службы усовершенствовать свои познания успехами всей ученой Европы» [12]. У 1850 р. побачив світ покажчик статей «Горного журнала» бібліотекаря Інституту Корпусу Гірничих інженерів Р. Кемпінські, де ми знаходимо перші бібліографічні відомості про Донбас [15]. У наступні роки покажчики змісту «Горного журналу» укладають гірничі інженери – І. Штілке, Д. Планер [16, 17]. Видання Р. Кемпінські, І. Штілке містили систематичний та абетковий покажчик авторів. А покажчик Д. Планера мав тільки систематичне розташування матеріалу.

На початку ХХ ст. в Російській імперії багато уваги приділяється бібліографуванню геологічної літератури. Цьому сприяла й діяльність створеного у 1882 р. Геологічного комітету. Серед бібліографічних праць заслуговують уваги «Каталог изданий Геологического комитета», «Указатели к Известиям Геологического комитета» М. Ф. Погребова і М. І. Берлінга, які уклалися за значні проміжки часу і відбивали літературу, у т. ч. про викопні рослини кам'яновугільних відкладень Донецького басейну, фауну Донецької Юри, геологічні нариси різних районів Донбасу тощо [14].

Науковою та бібліографічною діяльністю активно займається і Товариство гірничих інженерів. Зокрема, було укладено покажчики часопису «Известия общества горных инженеров». Покажчики М. Версілова і Ю. Бутлерова мали такі відділи: «Окремі статті за алфавітом авторів»; «Бібліографія»; «Некрологи»; «Хроніка зборів Товариства гірничих інженерів та засідань науково-технічної комісії». Вони вміщували бібліографічні відомості про праці, присвячені Донбасу. Насамперед, це публікації Л. Лутугіна, Ф. Чернишова, Ч. Монковського та інших дослідників [2, 18].

Серед праць цього часу, присвячених краю, помітне місце посідає довідкова література, представлена різноманітними списками, довідковими книгами, адресними книжками, гірничо-промисловими покажчиками та іншими матеріалами. Заслуговують уваги такі довідкові видання, як адрес-календар «Весь Мариуполь и его уезд», «Справочная книга Екатеринославской епархии».

Видання «Весь Мариуполь и его уезд» вперше

побачило світ у 1910 р. Структурно адрес-календар складався з календарних відомостей, тобто: протестантського, римо-католицького та єврейського календарів; загальних довідкових відомостей: юридичних, залізничних, поштово-телеграфних, медичних, фінансових, торговельно-промислових та місцевих; огляду міста Маріуполь, переліку абонентів телефонної станції, відомостей про різні заклади міста. Містив покажчик і список торговельно-промислових фірм Маріуполя, а також додатки: план міста та перелік домовласників [3].

«Справочная книга Екатеринославской епархии» за 1908 р., крім відомостей про парафії, церкви, монастирі, мала абетковий покажчик прізвищ священнослужителів. З 1913 р. вона мала ще і розділ, де подавалася інформація про загальну кількість парафій, церков та священнослужителів. Щодо статистичних відомостей про парафії, церкви Донбасу, то вони були досить повними. Відомості стосувалися центру парафій, характеру місцевості, кількості парафіян, шкіл, промислових підприємств; церкви описувалися з усіма подробицями: кількість землі, розмір прибутку з неї, капітал та ін. Науково-допоміжний апарат видання складався з передмови, в якій наводилися джерела складання книжки, перелік скорочень, а також з абеткового переліку духівництва, абеткового переліку парафій [13].

На початку 20-х років ХХ ст. бурхливо розвивається шкільне краєзнавство, про що свідчать публікації щомісячного журналу Донецького губерньського відділу народної освіти «Просвещение Донбасса». З самого початку заснування часопис мав рубрики: «Відділ краєзнавства» та «Бібліографія». На сторінках видання публікувалися рекомендації зі створення колекцій у шкільних музеях, проведення екскурсій, статті з методики краєзнавства, гурткової роботи в сільбудинках, огляди літератури з краєзнавства. Крім того, журнал публікував наукові статті з питань краєзнавства Донбасу. Так, номер 8 за 1923 р. містить працю дослідника С. Локтюшева «Доисторические культуры Юго-восточного района Донецкого бассейна», яка має значні підрядкові посилання [7].

На розвиток краєзнавчої бібліографії в ці роки помітний вплив справили «Материалы к библиографии Донецкого края» Ф. Максименка, що з'явилися на сторінках № 6–9 журналу «Просвещение Донбасса» за 1922 р. Перелік складався з таких розділів: «Загальні огляди краю» (йшлося, зокрема, про Бахмутський повіт у його межах до 1917 р. «Археологія – історія», «Етнографія»,

«Промисловість». На той час публікація Ф. Максименка була найбільш повним краєзнавчим бібліографічним джерелом, що складалося із 182 записів [9].

Важливу роль у розвитку краєзнавчої бібліографії Донбасу у 20-ті роки ХХ ст. відіграє «Наукове Товариство на Донеччині», що діяло у Луганську. Товариство заснували при Головнауці УРСР і одним із головних його завдань було всебічне вивчення Донбасу. Результати наукової діяльності відображалися в журналі «Радянська школа», у «Працях Наукового Товариства на Донеччині у м. Луганському», які виходили щорічно. У бібліографічному відділі «Праць...» постійно подавалася інформація про публікації науковців краю.

Таким чином, упродовж 1850–1920-х рр., краєзнавча бібліографія Донбасу пройшла етап свого становлення. У цей період мала місце еволюція форм існування краєзнавчої бібліографічної інформації від окремих бібліографічних відомостей у галузевих бібліографічних покажчиках до бібліографічних списків. Щодо галузевих покажчиків, то вони відрізнялися сталою структурою: систематичний покажчик статей та абетковий покажчик авторів, допоміжні покажчики і відсутність анотацій. Також мала місце деталізація розкриття змісту матеріалів, які входили до покажчиків. Разом з тим, краєзнавчій бібліографічній діяльності бракувало спеціалізованого закладу, вона часто мала фрагментарний характер і визначалася загалом інтересами науковців та фахівців, котрі опікувалися дослідженням краю. Найбільше гальмували процес становлення краєзнавчої бібліографії Донбасу відсутність сконцентрованого в одному місці краєзнавчого масиву документів та гострий дефіцит бібліографічних фахівців. Серед переваг краєзнавчих бібліографічних посібників початкового етапу слід назвати повноту матеріалів, глибину розкриття змісту. Створені в ті роки краєзнавчі покажчики літератури про Донбас становлять не тільки науковий інтерес, а й велику практичну цінність.

Якісно новий етап розвитку краєзнавчої бібліографії, у т. ч. і Донбасу, знаменувала собою підсумкова праця Ф. Максименка «Матеріяли до краєзнавчої бібліографії України, 1847–1929...». Це видання має більш складну структуру. Крім розділів, матеріал розташований тут і по підрозділах. Автор також подає відомості про місцеві періодичні видання, покажчики до них. Науково-допоміжний апарат складається з таких покажчиків: «Указатель авторов, редакторов и ре-

цензентов», «Список местных периодических изданий» [8]. Фахівці вважали працю патріарха української бібліографії ХХ ст. Ф. П. Максименка «Матеріяли до краєзнавчої бібліографії України, 1847–1929...» вищим досягненням української краєзнавчої бібліографії 20–30-х рр. [5].

Саме у 30-х роках ХХ ст. на Донбасі почала складатися система краєзнавчих бібліографічних посібників. До їх підготовки долучалися як окремі особи (вчені-краєзнавці), так і колективи науковців. Дедалі помітнішу роль у краєзнавчій бібліографічній діяльності цього часу починають відігравати обласні бібліотеки краю. Вони приступають до поточної реєстрації усієї краєзнавчої літератури, створення картотек універсального характеру. Пріоритетними завданнями краєзнавчої бібліографічної діяльності бібліотек стають: забезпечення максимально повного виявлення, обліку та систематизації літератури про край; допомога місцевим органам влади, підприємствам, установам, науковим закладам у вивченні та розробленні питань розвитку виробничих потужностей областей, їх економіки і культури засобами краєзнавчої бібліографії. Також мало місце бібліографування місцевих періодичних видань.

Для післявоєнного періоду розвитку краєзнавчої бібліографії Донбасу характерним є зростання кількості рекомендаційних бібліографічних посібників. Вони були присвячені в основному питанням історії міст Донбасу, їх революційному минулому, подвигам земляків у роки Великої Вітчизняної війни. У цей час Донецька обласна бібліотека ім. Н. К. Крупської започатковує серію рекомендаційних бібліографічних посібників: «Герои гражданской войны», «Наши знатные земляки», куди виходили як рекомендаційні бібліографічні списки, так і пам'ятки читачеві.

З часом Донбас стає територією, де державним апаратом насаджується так звана «соціалістична культура» у чистому вигляді. Тобто культурна політика стимулювала трудовий ентузіазм робітників, забезпечувала лояльність людей до політики правлячої партії. Саме це засвідчує тематика рекомендаційних покажчиків малих жанрів, яка була пов'язана з розвитком промисловості, трудовими подвигами працівників підприємств краю тощо.

Подальший розвиток краєзнавчої бібліографії Донбасу ознаменувався початком формування підсистеми науково-допоміжної бібліографії. Це було обумовлено створенням у 1965 р. Донецького наукового центру АН УРСР, який мав сприяти роз-

ширенню теоретичних і прикладних досліджень у галузі фізики, хімії, математики, біології, економіки. У зв'язку з цим заслуговує уваги покажчик наукової бібліотеки Донецького інституту економіки промисловості «Економика промышленности Донбасса», укладений разом з Донецькою обласною науковою бібліотекою ім. Н. К. Крупської. Згодом він стає продовжуваним виданням. Перший випуск покажчика вміщував бібліографічні відомості про книжкові видання, журнали, статті із наукових збірок та інші матеріали, присвячені економіці Донбасу [20]. Матеріал був систематизований за галузями економіки і згрупований у розділи. Найбільшим за обсягом розділом виявився «Паливна промисловість», який крім того мав підрозділи. Як відзначали укладачі, весь матеріал вдалося проглянути *de visu*. Покажчик частково був анотований, до того ж анотації мали пояснювальний характер.

У цей час виходять також науково-допоміжні поточні покажчики, які інформують читачів про нову краєзнавчу літературу – «Література о Луганской области», «Новые книги о Донецкой области, поступившие в Донецкую государственную областную научную библиотеку им. Н. К. Крупской». Наукові бібліотеки краю починають обліковувати праці професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів.

У 60-ті рр. продовжувала формуватися підсистема краєзнавчої рекомендаційної бібліографії. З'являються однотипні бібліографічні покажчики: «Они защищали Родину», «Имени героев», «Трудовой подвиг Донбасса в художественной литературе» тощо. Крім того, характерним для цього періоду є поява комплексних рекомендаційних покажчиків, присвячених краю, зокрема таких, як «Книги о нашем крае». Згадане десятиріччя ознаменовано початком випуску універсальних рекомендаційних посібників, наприклад, «Что читать про ... область». Вони відображали літературу за невеликі проміжки часу, 10–15 років. З'являлися подібні посібники і про окремі міста.

Серед літературної бібліографії найбільший інтерес становить зведений бібліографічний покажчик «Писатели Луганщины» [11]. Його поява була зумовлена підвищеним читацьким інтересом до творчості письменників краю. На відміну від попередніх видань Луганської обласної бібліотеки ім. О. М. Горького, цей посібник мав вже науково-допоміжний апарат, містив короткі біографічні довідки та бібліографічні відомості про творчий доробок членів Спілки письменників, які мешкали

і працювали в Луганській області. Крім того, краєзнавча літературна бібліографія цих років була представлена тематичними рекомендаційними посібниками. Насамперед це «Донбасс в художественной литературе», «Луганщина в стихах и песнях». Тематичні покажчики художньої літератури про край уклалися на загальних для тематичної літературної бібліографії засадах. До покажчиків включалися найбільш цінні у художньому сенсі твори. Анотації містили відомості, які характеризували авторів, їх творчість.

Саме у цей час Ворошиловградська обласна бібліотека ім. О. М. Горького починає випускати поточні бібліографічні списки краєзнавчого змісту «Ворошиловградщина на страницах союзных и республиканских газет». Списки мали короткі анотації, авторів і назви статей у них розташовували за алфавітом. З часом до цієї справи долучається і Донецька обласна бібліотека ім. Н. К. Крупської своїми списками «Донецька область на страницах периодической прессы».

У 70-ті рр. підсистема рекомендаційної бібліографії набуває свого подальшого розвитку. Започатковується серія коротких рекомендаційних списків «Молодым о родном крае». Серія знайомила з історією краю, його економікою, культурою, бойовими та трудовими традиціями, з природними багатствами. Зусиллями обласних наукових бібліотек, наукових бібліотек науково-дослідних установ, бібліотек вищих навчальних закладів продовжує формуватися підсистема науково-допоміжної краєзнавчої бібліографії. Вона поповнюється універсальними покажчиками такими, як «Библиографический указатель литературы о Ворошиловградской области за 1971 год», тематичними, присвяченими природним ресурсам, історії міст і сіл краю, мистецтву Донбасу.

80-ті рр. позначені активізацією роботи з ретроспективного бібліографування. Виходить друком фундаментальна науково-допоміжна бібліографічна праця у двох частинах, присвячена вітчизняній літературі з флори та фауни Донбасу. Матеріал, представлений в ній, відбиває більш ніж сторічний період з 1860-го по 1970 р. і містить бібліографічні відомості про окремі книги, статті з наукових збірок, журналів, а також тези доповідей, автореферати дисертацій. Публікації, представлені у покажчику, були присвячені загалом дикій флорі степових та лісових заповідників, штучних лісонасаджень узбережжя Азовського моря, степових водоймищ й річок Донбасу, а також безхребетним і хребетним тваринам усіх природних зон краю [1, 19].

Таким чином, другий етап (30–80-ті роки ХХ ст.) розвитку краєзнавчої бібліографії Донбасу був пов'язаний з формуванням системи краєзнавчих бібліографічних посібників. Найбільша продуктивність краєзнавчої бібліографічної діяльності у Донбасі припадає на 60-ті роки ХХ ст., коли наукові бібліотеки вишів, НДІ, обласні бібліотеки починають активно видавати бібліографічні посібники. Домінували науково-допоміжні покажчики літератури про край (галузеві, тематичні, біобібліографічні посібники) та рекомендаційні (тематичні, персональні). Крім того, у цей час удосконалюється методика бібліографування. Посібники поступово складнішають структурно, відбивають доволі значний матеріал за великі проміжки часу, стають анотованими.

Початок 90-х років ХХ ст. був пов'язаний із докорінними змінами в політичному та соціально-економічному житті українського суспільства. Відповідно змінювалась і краєзнавча бібліографічна діяльність на Донбасі. У бібліотеках краю починають активно впроваджуватися сучасні інформаційно-комунікаційні технології, що, цілком природно, вплинуло на створення та функціонування краєзнавчих бібліографічних ресурсів. З'являються нові жанри бібліографічних посібників, створюються краєзнавчі бібліографічні бази даних, електронні каталоги. Поступово змінюється тематика посібників, особливо це стосується рекомендаційної бібліографії. Виходять друком посібники, присвячені духовним витокам, історії та культурі українського народу.

У цей час значно зростає обсяг краєзнавчих видань, продовжують виходити універсальні науково-допоміжні покажчики, що містять нову літературу про край, хоча більша частина посібників – це тематичні та біобібліографічні. Щодо тематики, то вона відбиває історію, культуру, літературу краю, а біобібліографічні посібники традиційно присвячені ювілейним датам науковців, літераторів, діячів культури та мистецтв.

Краєзнавча літературна бібліографія Донбасу 90-х років ХХ ст. представлена численними розгорнутими персональними посібниками, ретроспективними покажчиками, біобібліографічними словниками, які відбивають життя та творчість місцевих літераторів. Крім того, розгортається непрофесійна бібліографічна діяльність краєзнавців, науковців-літературознавців. Прикладом може слугувати покажчик Н. Л. Юган, присвячений видатному етнографу, фольклористу, лексикографу В. Далю, виданий у 2007 р. Луганським

національним університетом ім. Т. Шевченка. Покажчик складається з 10 розділів з підрозділами. До нього ввійшли бібліографічні відомості про 1872 документи. Він містить відомості про В. Даля, його літературні твори, наукові праці, листування з сучасниками, а також інформацію про дослідження, які стосуються різних напрямів діяльності відомого вченого-дослідника [21].

У 2008 р. Н. Л. Юган видає бібліографічний покажчик «В. И. Даль: биография и творческое наследие», який є продовженням роботи зі збирання та систематизації матеріалів про життя, діяльність та творчість В. І. Даля [22]. При підготовці покажчика авторка використала багато бібліографічних джерел, у т. ч.: бібліографічний покажчик «История русской литературы XIX века» (М., 1962) під редакцією К. Д. Муратової, електронний бібліографічний покажчик РДБ «Владимир Иванович Даль. Жизнь и творчество» (уклад. О. Г. Горбачова), електронний покажчик ЛОУНБ ім. О. М. Горького «Гордость земли Луганской: к 205-летию со дня рождения В. И. Даля», а також численні прикнижкові та пристатейні бібліографічні списки. Видання містить бібліографічні відомості про художні твори, наукові праці В. І. Даля, монографії, статті, науково-популярну літературу та матеріали, представлені в підручниках та навчальних посібниках. Його авторка однією з перших зробила спробу зібрати і систематизувати архівні, рукописні матеріали, які стосуються В. І. Даля. Посібник має науково-допоміжний апарат: іменний покажчик авторів, укладачів, редакторів тощо.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити такі висновки. Краєзнавча бібліографія Донбасу у своєму еволюційному розвитку відображала характерні риси соціально-економічного та історико-культурного розвитку краю. З другої половини ХІХ ст. розпочалося становлення краєзнавчої бібліографії Донбасу. Цей її перший етап (1850–1920-ті рр.) був пов'язаний з науковим дослідженням краю, у т. ч. з розвідкою корисних копалин. І якщо на початку цього періоду важливе місце серед покажчиків про Донбас займають покажчики змісту галузевих наукових видань, то в наступні роки видаються бібліографічні списки краєзнавчих видань. Специфіка становлення краєзнавчої бібліографії Донбасу була зумовлена, насамперед, краєзнавчими потребами науковців, фахівців виробничої сфери (гірничих інженерів, геологів, гірнопромисловиків). Крім того, Донбас завжди був промислово переважаним регіоном, що безумовно вплинуло на тематику та

галузеву належність краєзнавчих бібліографічних посібників.

Упродовж другого етапу (30–80-ті роки ХХ ст.) склалася система посібників краєзнавчої бібліографії Донбасу, яка має особливості, зумовлені, насамперед, техногенним перевантаженням краю, нерозвиненою соціальною інфраструктурою, відсутністю культурних традицій внаслідок міграційних процесів, а також русифікацією населення. З 30-х років ХХ ст. краєзнавчою бібліографічною діяльністю починають активно займатися обласні бібліотеки краю. Також для цього періоду характерним є те, що поступово удосконалювалася методика бібліографування і, починаючи з 60-х років ХХ ст., з'являється високоякісна бібліографічна продукція наукових бібліотек краю.

Третій, сучасний, етап розвитку краєзнавчої бібліографії Донбасу характеризується появою нових форм представлення краєзнавчої бібліографічної інформації – електронних. Це перш за все електронні аналоги друкованих бібліографічних видань, електронні краєзнавчі бібліографічні покажчики та краєзнавчі фактографічні бази даних. Крім того, має місце непрофесійна бібліографічна діяльність. Сьогоднішнім бібліографічним посібникам притаманні як значний обсяг представлених матеріалів, так і досконала методика бібліографування.

Список використаної літератури

1. Библиографический указатель отечественной литературы по фауне Донбасса: (1860–1970 гг.) / ДонГУ. – Донецк : ДонГУ, 1987. – 71 с.
2. Бутлеров Ю. И. Указатель статей журнала Известий общества Горных инженеров и других печатных трудов Общества за 25 лет (со времени основания Общества в 1886 по 1911 год) : изд. Об-ва Горных инженеров / Ю. И. Бутлеров. – СПб. : Тип. П. П. Сойкина, 1912. – 60 с.
3. Весь Мариуполь и его уезд : адрес-календарь : изд. С. А. Копкина. – Мариуполь : Тип. С. А. Копкина, 1910. – 166, XVII с., 1 л. план.
4. Каталог изданий Геологического комитета : изд. Геологич. комитета. – Л., 1929. – 23 с.
5. Корнейчик І. І. Славний шлях: до 70-річчя Ф. П. Максименка / І. Корнейчик // Бібліотекознавство та бібліографія. – 1968. – Вип. 6. – С. 146.
6. Куромія, Гіроакі. Свобода і терор в Донбасі: укр.-рос. прикордоння, 1870–1990-і рр. ; пер. з англ. Г. Кьюрян, В. Агеєв ; наук. рец. Г. Немиря. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 510 с. : іл. – Бібліогр.: с. 483–493.
7. Локтюшев С. Доисторические культуры Юговос-

точного района Донецкого бассейна : археологич. очерк / С. Локтюшев // Просвещение Донбасса. – 1923. – № 8. – С. 61–67.

8. Максименко Ф. П. Матеріали до краєзнавчої бібліографії України: (1847–1929) : список бібліографічних праць, що стосуються до окремих місцевостей УСРР, Бессарабії й Криму / Ф. П. Максименко. – К. : Всенар. Б-ка України при Всеукр. АН, 1930. – 264 с.

9. Максименко [Ф.] Материалы к библиографии Донецкого края (преимущественно Бахмутского уезда) / [Ф.] Максименко // Просвещение Донбасса. – 1922. – № 6–9.

10. Моргенштерн И. Г. Информационный и книжный мир. Библиография : избр. / И. Г. Моргенштерн. – СПб. : Профессия, 2007. – 440 с.

11. Писатели Луганщины : библиогр. указатель / Луган. обл. упр. культуры, Луган. обл. б-ка им. А. М. Горького ; сост. Г. Г. Табачникова. – Луганск : Донбасс, 1968. – 43 с.

12. Попов И. И. Семидесятилетие Горного Ученого комитета и «Горного журнала» / И. И. Попов. – СПб. : Тип. П. П. Сойкина, 1900. – 12 с.

13. Справочная книга Екатеринославской епархии за 1913 год. – Екатеринослав : Тип. С. И. Барановского, 1914. – VIII, 488 с.

14. Указатели к Известиям Геологического комитета: с 1882 по 1914 г. (включ.) / Н. Ф. Погребов, Н. И. Берлинг. – СПб., 1915.

15. Указатель статей «Горного журнала» с 1825 по 1849 год, состоящий из систематического указателя статей и алфавитного указателя авторов / сост. Р. Кемпиньски. – СПб. : Тип. Императ. Акад. наук, 1850. – 350 с.

16. Указатель статей «Горного журнала» с 1849 по 1860 год / сост. И. Штильке. – СПб. : Тип. И. Огрызко, 1861. – 285 с.

17. Указатель статей «Горного журнала» с 1860 по 1869 год / сост. Д. Планер. – СПб. : Тип. В. Демакова, 1871. – 239 с.

18. Указатель статей «Известий общества Горных инженеров», с основания общества в 1887 году по 1900 год / сост. Н. Версилов, горн. инж. – СПб.: типо-литография Я. Левенштейна, 1900. – 59 с.

19. Флора Донбасса : указатель отечественной литературы за 1860–1970 гг. / ДонГУ ; сост.: Н. М. Ломакина, Г. П. Саммель. – Донецк : ДонГУ, 1985. – 67 с.

20. Экономика промышленности Донбасса: (1963–1967 гг.) : библиогр. указ. / Ин-т экон. пром-ти АН УССР, Донец. обл. науч. б-ка им. Н. К. Крупской. – Донецк, 1969. – 172 с.

21. Юган Н. Л. В. И. Даль: биография и творческое наследие : библиогр. указ. (1950–2007) / Н. Л. Юган. – Луганск : Альма-матер, 2007. – 231 с.

22. Юган Н. Л. В. И. Даль: биография и творческое наследие : библиогр. указ. – В 2-х ч. / Н. Л. Юган ; гос. учредж. «Луган. Нац. Ун-т имени Тараса Шевченко». – Луганск : ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченко», 2008. – Ч. I, II.

Тетяна Кіщак,

заст. директора наукової бібліотеки НУБіП України,
канд. с.-г. наук

Олексій Ткаченко,

заст. директора Українського навчально-наукового інституту інформаційного і телекомунікаційного забезпечення агропромислової та природоохоронної галузей економіки НУБіП України, канд. техн. наук

Використання електронних ресурсів наукової бібліотеки Національного університету біоресурсів і природокористування України

У статті розглядається проблематика використання електронних ресурсів у бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України. Висвітлюється досвід наукової бібліотеки університету.

К л ю ч о в і с л о в а: інформація, електронний ресурс, бібліотека, НУБіП України.

An issue of the using the e-resources in the library of university is discussed. An experience of scientific library of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine is considered.

К е у w o r d s: information, e-resource, library, NULES of Ukraine.

Розвиток техніки і телекомунікацій, поява можливостей швидкого обміну інформацією між географічно віддаленими вузлами стали важливими чинниками формування сучасного інформаційного суспільства. Професійне використання інформаційних ресурсів та можливість доступу до потрібної інформації є запорукою ефективного управління різними процесами у політиці, бізнесі, освіті [1].

Останніми роками доступність інформації стає дедалі важливішою характеристикою сучасного суспільства. Проблема удосконалення доступу до інформаційних ресурсів є усвідомленою на всіх рівнях їх формування і управління ними як в Україні, так і за кордоном [2]. При цьому важлива роль у забезпеченні доступності інформаційних ресурсів належить бібліотекам, які є невід'ємною частиною інформаційного суспільства. Вони виконують низку важливих функцій, серед яких: реалізація права на доступ до інформації; створення та зберігання величезних масивів інформації; класифікація джерел за галузями знань тощо [3].

У контексті технологічних змін, що особливо стали помітними в останнє десятиріччя, роль постачальників інформації (інформаційних провайдерів), таких як бібліотеки, постійно переоцінюється і з кожним роком посилюється. Ми живемо на початку нової ери – ери, в якій такі технології справляють вплив на стиль життя, на всі види людської діяльності, зокрема, на процес створення знань і

на те, як ці знання, призначені для загального користування, поширюються. У даному контексті бібліотеки і ресурси, що розміщуються в електронних мережах, справлятимуть значний вплив на суспільство і робитимуть вагомий внесок у його розвиток. Бібліотеки використовують новітні технології для надання доступу до змішаних колекцій друкованих і електронних інформаційних ресурсів, їхньою метою є надання відповідного доступу до інформації і збереження культурної спадщини у світі, що динамічно розвивається.

Раніше бібліотеки надавали зовнішнім користувачам доступ до інформації, що зберігалася у їх фондах. Поступово до друкованої продукції стали додаватися електронні ресурси у вигляді баз даних, які доступні з бібліотечної мережі. Зараз до цього додається і стає дедалі значущою функція надання авторизованого доступу до зовнішніх ресурсів, що існують в електронному вигляді, для читачів, які прийшли до бібліотеки, або користувачів організації. У наш час бібліотекареві недостатньо знати, де і на якій полиці сховища лежить та або інша книга чи журнал. Сьогодні працівникові бібліотеки вкрай важливо знати, на якій віртуальній полиці розміщується ця книга у світовому розподіленому сховищі, і як її там знайти та отримати. Така обізнаність особливо важлива у зв'язку із зростанням ролі мережі Інтернет та електронних бібліотек [1].

Водночас, сучасні бібліотеки стають виробниками власних електронних інформаційних ресурсів.

На базі масивів бібліографічної, реферативної, аналітичної інформації формуються різноманітні бібліотечні інформаційні продукти: електронні каталоги і картотеки, бібліографічні покажчики та реферативні видання, в електронному вигляді створюється наукова і методична література.

Отже, інформаційна діяльність бібліотек сьогодні активно переміщується в нове інформаційно-комунікаційне середовище. За такої ситуації електронні ресурси стають об'єктами бібліотечних процесів, а також продуктами бібліотечної інформаційної діяльності. Тому пріоритетом у діяльності університетської наукової бібліотеки нині є надання інформації про власні ресурси й доступ до зовнішніх ресурсів, які забезпечували б навчальний і науковий процеси в університеті.

Розглянемо специфіку роботи з електронними ресурсами, доступ до яких надає наукова бібліотека Національного університету біоресурсів і природокористування України (НУБіП України).

Згідно з ГОСТом 7.82-2001 (міждержавним), електронні ресурси – це інформаційні ресурси, якими керує комп'ютер, у т. ч. ті, що потребують використання периферійного пристрою, підключеного до комп'ютера. Електронними ресурсами є електронні дані (інформація у вигляді чисел, букв, символів, зображень, включаючи графічну інформацію, відеоінформацію тощо, їх комбінації), електронні програми або поєднання цих видів в одному ресурсі [5].

Серед електронних ресурсів, доступ до яких надає наукова бібліотека НУБіП України, слід розділяти внутрішні і зовнішні. Внутрішні ресурси створено на базі і силами університету, до них ми відносимо:

- портал НУБіП України та множину субпорталів і сайтів;
- портали «Аграрний сектор України» та Agroweb Ukraine;
- інституційний репозиторій повнотекстових електронних документів;
- on-line енциклопедія AgroWiki;
- електронні каталоги і бази даних;
- бібліографічні покажчики у електронному вигляді, підготовлені бібліотечними працівниками;
- мультимедійні та електронні видання на оптичних носіях тощо.

Зауважимо, що деякі з перелічених ресурсів на даний час доступні лише з локальної мережі університету і наукової бібліотеки.

Зовнішні ресурси – ті, що створюються сторонніми організаціями. Крім універсальних відкритих

ресурсів пошуку і доступу до фахової інформації, наукова бібліотека НУБіП України надає авторизований доступ до сховищ наукових публікацій за допомогою порталів AGORA (Access to Global Online Research in Agriculture) та URAN (Ukrainian Research and Academic Network).

Зупинимось детальніше на цих електронних ресурсах. Серед внутрішніх бібліотечних електронних ресурсів слід виокремити електронний каталог, що об'єднав пошукові можливості алфавітного, систематичного і предметного каталогів. Електронний каталог бібліотеки НУБіП України створений на основі автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи «ІРБІС-64». До бази даних електронного каталогу введені всі нові надходження літератури, починаючи з 2000 р. У ньому можна здійснювати пошук за всіма елементами бібліографічного опису документа, ключовими словами, авторами, предметними рубриками, шифром книгосховища, вихідними даними тощо. Електронний каталог містить такі бази:

- БД «Національний університет біоресурсів і природокористування України» – тут можна здійснювати пошук нових надходжень літератури, починаючи з 2000 р, у т. ч. книги, підручники, методичні рекомендації, курси лекцій тощо;
- БД «Науковці НУБіПУ» – пошук праць викладачів нашого університету;
- БД «Дисертації та автореферати» – пошук авторефератів та дисертацій, що були захищені в нашому університеті;
- БД «Рідкісний фонд» – пошук рідкісних видань, стародруків з кінця XIX ст.;
- БД «Періодичні видання, журнали» – перелік періодичних видань, які передплачує бібліотека (їх нараховується близько 150 назв);
- БД «Електронна картотека статей» – пошук статей із періодичних видань, які передплачує бібліотека.

З цими базами співробітники працюють щоденно і поповнюють їх щораз новими надходженнями. Електронний каталог доступний через сайт бібліотеки. Слід відмітити, що нині у бібліотеці проводиться рекаталогізація активних фондів. Це дасть змогу користувачам мати доступ до літератури у електронному каталозі, виданої до 2000 р.

Бібліографічні покажчики, підготовлені фахівцями, також доступні через сайт бібліотеки (<http://library.nubip.edu.ua>). Сьогодні на сайті бібліотеки розміщено у вільному доступі 12 бібліографічних покажчиків, з них – 5 підготовлені у 2009 р. («Важкі метали у природному ланцюгу ґрунт – рослина – тварина

– людина», «Герботологія», «Контрольована якість продукції – від поля до столу», «Рациональне використання біоресурсів та актуальні питання природокористування», «Від зернини до хлібини. Селекція, вирощування, переробка») та ін.

Серед внутрішніх університетських електронних ресурсів слід назвати такі портали: навчально-інформаційний портал НУБіП України (<http://modle.nubip.edu.ua>), де розміщено електронні курси, у т.ч. банк тестових питань, текстовий та мультимедійний матеріал; інституційний репозиторій повнотекстових документів, адмінпортал з базою нормативної та навчально-науково-методичною літературою; on-line енциклопедія AgroWiki, що створюється на базі міжнародного тезауруса Agrovoc; офіційний портал НУБіП України (<http://www.nubip.edu.ua>).

До зовнішніх електронних ресурсів, таких як портали AGORA та URAN, доступ відкритий через локальну мережу університету НУБіП України. Портал AGORA надає вільний доступ до електронних копій наукових публікацій провідних видавництв світу в галузі природничих наук, наук про життя та споріднених з ними. Портал URAN надає доступ до наукових публікацій українським науковим та освітнім установам. Спектр наукових галузей, які він охоплює, істотно доповнює проблематику ресурсів AGORA.

Для забезпечення доступу користувачам до зазначених вище ресурсів у листопаді 2008 р. було відкрито зал електронних ресурсів (ЗЕР). Наразі користувачами залу є студенти ОКР «Магістр», аспіранти, докторанти, викладачі та співробітники НУБіП України. Для них тут облаштовано 17 комп'ютерних робочих місць з відкритим доступом до мережі Інтернет. У залі постійно чергують два співробітники інформаційно-бібліографічного відділу, які надають допомогу користувачам у роботі з електронними ресурсами. Зал електронних ресурсів уже став місцем проведення низки семінарів і тренінгів, у т.ч. з міжнародним та всеукраїнським статусом, для користувачів порталів AGORA, URAN та ін. Так, у квітні 2010 р. відбулася презентація платформи Ovid, призначеної вести пошук наукових публікацій (бібліографічних даних, анотацій та повних текстів). Результатом зустрічі стало пілотне відкриття доступу (з мережі університету) для студентів та співробітників НУБіП України до баз анотацій наукових статей через портал Ovid. Для пошуку доступні кілька баз, зокрема: Biotechnology, CAB Abstracts, Food Science and Technology, Ovid MEDLINE.

З відкриттям ЗЕР силами наукової бібліотеки було створено базу даних обліку роботи залу. Серед завдань, які покладено на цей модуль, варто відзначити такі:

- облік використання ЗЕР;
- облік роботи працівників бібліотеки, які обслуговують користувачів у ЗЕР;
- автоматизована звітність на основі даних обліку роботи ЗЕР – в різних розрізах;
- аналіз і вироблення на основі звітності пропозицій щодо оптимізації роботи ЗЕР та інформаційного обслуговування його користувачів.

База даних належить до реляційного типу, вона складається з таблиць для даних стововно користувачів, факультетів, бібліотекарів-працівників ЗЕР, навчально-наукових інститутів, журналу обліку сеансів обслуговування та ін.

Система звітності побудована на основі множини запитів, що дають змогу отримати довідкову, підсумкову та статистичну інформацію в різних зрізах, а також забезпечити документування кожного сеансу обслуговування.

Дані, що наводяться нижче, відображають підсумки роботи ЗЕР протягом 2009-го та першої половини 2010 р. Зокрема, таблиця містить інформацію про сеанси обслуговування користувачів ЗЕР помісячно.

Таблиця
Кількість і тривалість сеансів обслуговування користувачів ЗЕР наукової бібліотеки НУБіП України (2009 р. – перша половина 2010 р.)

Місяць	2009 р.			2010 р.		
	Кількість сеансів	Загальна тривалість сеансів, год	Середня тривалість сеансів, хв	Кількість сеансів	Загальна тривалість сеансів, год	Середня тривалість сеансів, хв
Січень	135,0	178,7	79,4	264	267,9	60,9
Лютий	370,0	382,5	62,0	235	243,1	62,1
Березень	534,0	607,7	68,3	421	434,3	61,9
Квітень	313,0	304,0	58,3	329	316,6	57,7
Травень	394,0	378,2	57,6	283	293,0	62,1
Червень	349,0	324,1	55,7	452	351,6	46,7
Липень	74,0	74,3	60,2	264	267,9	60,9
Серпень	6,0	8,3	83,0	–	–	–
Вересень	274,0	306,8	67,2	–	–	–
Жовтень	615,0	710,9	69,4	–	–	–
Листопад	189,0	213,4	67,7	–	–	–
Грудень	877,0	968,2	66,2	–	–	–

З таблиці видно розподіл навантаження. Піковими є періоди інтенсивної роботи студентів ОКР «Магістр» над дипломними роботами та пошуку інформації під час підготовки до сесії. Листопад 2009 р. має низький показник через запроваджений карантин. Логічним також є низькі показники місяців з великою кількістю вихідних (січень, травень) та літніх. Наведена статистика, яка буде до-

повнена даними за 2010 р., дасть змогу оптимізувати режим роботи ЗЕР та зайнятість його працівників.

Порівняльна діаграма помісячної кількості сеансів наведена на рис. 1.

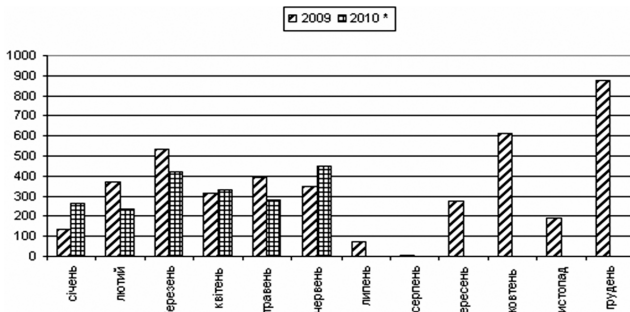

Рис. 1. Кількість сеансів обслуговування користувачів ЗЕР (* – взято актуальні дані за першу половину 2010 р.)

Рис. 2 демонструє порівняльну діаграму середньої тривалості одного сеансу протягом 2009 р. – першої половини 2010 р.

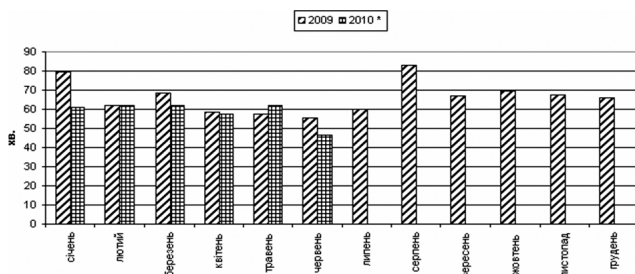

Рис. 2. Середня тривалість одного сеансу обслуговування користувачів ЗЕР, хв

Середня тривалість одного сеансу показує інтенсивність використання комп'ютерів ЗЕР одним користувачем. Вона пов'язана з кількістю сеансів обслуговування оберненою залежністю. Враховуючи зростання забезпеченості користувачів бібліотеки власними ПК (насамперед мобільними), позиціонування ролі публічних інституціональних комп'ютерних класів типу ЗЕР поступово зміщуватиметься у бік спеціалізованого використання їх як точки доступу до внутрішніх авторизованих ресурсів та сервісів колективного доступу до наукових, навчальних та інших матеріалів, подальша робота з якими виконуватиметься вже на власних комп'ютерах у режимі offline. На даному етапі показники кількості і тривалості сеансів обслуговування за 2009–2010 рр. порівняльні.

Для планування роботи комп'ютеризованих підрозділів бібліотеки важливим показником є навантаженість на один комп'ютер (робоче місце) (див. рис. 3). Аналіз показників завантаженості дає змогу

покращити планування режиму роботи парку ПК, їх зношеність, ремонт, закупівлю нової техніки тощо. Наприклад, аналіз розподілу завантаженості парку ПК допомагає оптимізувати планування заходів, які відбуватимуться на базі ЗЕР: семінари, наради, тренінги і курси, секції конференцій тощо.

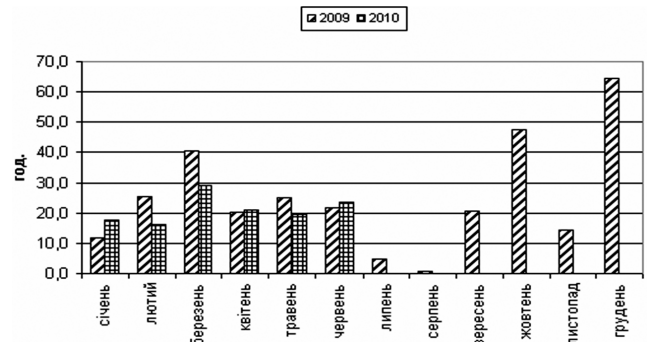

Рис. 3. Середньомісячна завантаженість одного робочого місця ЗЕР, год

Як бачимо, дедалі зростаюча роль електронних ресурсів, до яких надає доступ сучасна наукова бібліотека, є стійкою тенденцією нашого часу. Вона виступає важливим чинником зміни самої парадигми функціонування наукової бібліотеки: від сховища документів до середовища інформаційного доступу, що, у свою чергу, вимагає ретельного фахового проектування, планування, автоматизації обліку та аналізу роботи ІТ-підрозділів, постійного підвищення кваліфікації працівників.

Досвід використання електронних інформаційних ресурсів наукової бібліотеки НУБіП України дає змогу з'ясувати інформаційні потреби користувачів різних категорій, оптимізувати навантаження на одне робоче місце, визначити тривалість користування окремими ресурсами, спланувати роботу як ЗЕР загалом, так і окремих працівників.

Список використаної літератури

1. Саух В. М. Тенденції створення і використання електронних інформаційних ресурсів і сервісів [Електронний ресурс] / В. М. Саух, С. М. Іванова // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – № 6 (14). Режим доступу до журналу <http://www.ime.edu.ua.net/em.html>.
2. Witten I. H., Bainbridge D., Boddie S. J. Power to the people: End-user building of digital library collections // Proc. Joint Conference on Digital Libraries Roanoke, VA – June, 2000. – P. 94–103.
3. Резниченко В. А., Захарова О. В., Захарова Е. Г. Електронні бібліотеки: інформаційні ресурси та сервіси // Проблеми програмування. – 2005. – № 4. – С. 60–72.

УДК 004.912

Артур Федорчук,
наук. співробітник НБУВ

Катерина Лобузінa,
зав. відділу НБУВ

Ніла Танатар,
зав. відділу НБУВ

Створення інформаційних ресурсів на основі моніторингу змісту публікацій ЗМІ

Публікація присвячена питанням технології контент-моніторингу засобів масової інформації, створенню на її основі нових інформаційних ресурсів. Розглянуто історію виникнення контент-моніторингу та процес його впровадження на основі стандартних рішень, які пропонує система автоматизації бібліотек «ІРБІС-64».

К л ю ч о в і с л о в а: засоби масової інформації, контент-аналіз, контент-моніторинг, бібліографічна база даних, інформаційні ресурси.

A publication is devoted to the questions of technology content-monitoring of mass media and creation new information resources on the basis of these researches. History and advantages of introduction of technology is considered on the basis of standard decisions, the library automation system «IRBIS 64» offers.

K e y w o r d s: mass media, content-analysis, content-monitoring, bibliographic database, informative resources.

Засоби масової інформації (ЗМІ) на сьогоднішній день є одним з найпотужніших комунікативних засобів суспільства. Вони виступають сполучною ланкою, передавачем інформації від держави до суспільства і, навпаки, від суспільства до держави, крім того, втілюють і репрезентують громадську думку, виконують функції спостерігача та контролера законодавчої, виконавчої, судової влади. У громадянському суспільстві ЗМІ створюють своєрідну публічну сферу – загальну громадську трибуну, з якої оприлюднюються, лобіюються суспільні і приватні інтереси. Тому не буде перебільшенням сказати, що динамічний технологічний та методологічний розвиток ЗМІ у сучасному світі дедалі більше впливає не тільки на ступінь поінформованості окремих громадян, але й на характер, напрями та темпи розвитку всього суспільства.

Не менш важливою є роль засобів масової інформації і в українському суспільстві, у формуванні поглядів і уподобань громадян нашої країни. Наприклад, суспільно-політична інформація, що з'являється у засобах масової інформації, досить точно відображає стан, структуру політичної і суспільної системи України, взаємозв'язки основних інститутів влади і

громадянського суспільства, вона справляє доволі істотний вплив на стратегічні засади української державності, на визначення шляху її розвитку. Тому є всі підстави вважати, що вітчизняні ЗМІ, з одного боку, виступають індикатором, який дає змогу визначити ступінь зрілості та структурування нашого суспільства, а, з другого – у методологічному сенсі можуть бути тим дескриптором, за допомогою якого можливий опис, інтерпретація та оцінка перспектив суспільно-політичної системи загалом [4].

У зв'язку з наведеним вище стає зрозуміло, чому в останні роки саме ЗМІ приділяється велика увага з боку держави, громадськості, вони дедалі частіше стають об'єктом ретельного аналізу науковців.

Сьогодні практично не існує межі між мережевими ЗМІ та традиційною пресою, яка, в свою чергу, з кожним днем розширює свою присутність в мережі. Те, що відбувається в цій галузі, багато дослідників називають «четвертою комунікаційною революцією», яка характеризується розвитком супутникових і кабельних телекомунікацій, а також створенням комп'ютерних мереж та програмних засобів, здатних забезпечити накопичення і передачу величезних масивів

інформації в глобальному масштабі. Сьогодні Інтернет перетворюється на одне з найважливіших ЗМІ, що забезпечує, з одного боку, додатковий канал для розповсюдження інформації, а, з другого – надходження різноманітних даних для інших ЗМІ. Крім того, конвергенція (взаємне проникнення) інформаційних інтернет-ресурсів та ЗМІ створює передумови для розширення аудиторії традиційних ЗМІ, об'єднання її в часі і просторі з аудиторією Інтернету.

Міграція різних форм ЗМІ в Інтернет демонструє розвиток принципово нових видів інформаційних процесів, які інтегрують історичний досвід традиційних ЗМІ та нові можливості медіа. Іншими словами, Інтернет стає новим відкритим простором для збирання, зберігання і розповсюдження інформації, важливим чинником розвитку публічної сфери та громадянського суспільства. З погляду забезпечення якості будь-яких наукових досліджень суспільного стану, чинник взаємного проникнення електронних та традиційних ЗМІ висуває додаткові вимоги до технологій моніторингу інформаційних потоків, які вони породжують.

Методологія контент-моніторингу

Все вищезазначене зумовлює нагальну потребу широкого використання та вдосконалення сучасних методик автоматизованого опрацювання великих масивів соціально-політичної інформації, яку несуть у собі сучасні ЗМІ. Традиційні інформаційно-пошукові системи у цих питаннях поступово втрачають свою актуальність, що зумовлено як швидко зростаючими обсягами інформаційних потоків, так і постійним оновленням інформації. Узагальнення значних інформаційних масивів, які безупинно генерують сучасні ЗМІ, потребує якісно нових підходів. Більшість авторитетних дослідників у світі сьогодні остаточно дійшли висновку, що завдання систематичного дослідження тенденцій і процесів у сучасному динамічному інформаційному середовищі може бути розв'язане лише завдяки моніторингу змісту інформаційних потоків. Цей перспективний напрям досліджень, що використовується для безперервного отримання якісних і кількісних зрізів інформаційних потоків протягом певного проміжку часу, у спеціальній літературі отримав назву контент-моніторинг (КМ) [12].

Інструментом контент-моніторингу, зазвичай виступає контент-аналіз (КА) текстів, який в останні роки широко використовується в різноманітних дослідженнях і набув різних інтерпретацій, методичних форм саме завдяки його використанню в

процесі моніторингу інформаційних потоків. У найпростішому вигляді ідею контент-моніторингу можна сформулювати як постійне виконання вузько окресленого своїми завданнями контент-аналізу безперервних інформаційних потоків.

Загально визнаним є розподіл методологій контент-аналізу на дві гілки: кількісну і якісну. Основа кількісного контент-аналізу – частота появи в документах визначених характеристик змісту. Якісний контент-аналіз ґрунтується на самому факті присутності або відсутності у тексті однієї або декількох характеристик змісту [11].

Методи проведення якісного контент-аналізу ґрунтуються на тому, що на будь-якій фазі кількісного контент-аналізу для оцінок результатів може бути залучений експерт. Якісний контент-аналіз, таким чином, покликаний забезпечити експерта необхідними технологічними засобами для висновків і додаткового аналізу. Експерт за допомогою таких засобів може виявити визначені властивості частини інформації і перевірити їх стосовно загального текстового потоку, а загальні властивості текстового потоку поширити на його конкретну тематичну частину.

Контент-моніторинг преси

Розглянемо використання методу КМ на конкретному прикладі моніторингу інформаційного потоку суспільно-політичного спрямування, породженого газетною періодикою України. Дане дослідження було започатковане у 1993 р. і проводиться відділом організації і використання документного фонду Фонду Президентів України Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського по сьогоднішній день. За цей час набуто значного досвіду моніторингу великих за обсягом інформаційних потоків на основі використання методу контент-аналізу та створення автоматизованих інформаційно-аналітичних систем.

Технологія КМ складається з низки послідовних процедур: упорядкування списку першоджерел для перегляду, розроблення методик відбору і класифікації матеріалів, їхнього автоматизованого опрацювання, аналізу занесеної до бази даних (БД) інформації та формування результатів моніторингу преси.

Автоматизована технологія контент-моніторингу має декілька важливих особливостей. По-перше, формування інформаційних масивів, що використовуються в процесі дослідження, є поєднанням двох автоматизованих процесів: аналітико-синтетичної переробки та багаторівневої процедури контент-аналізу текстів публікацій. По-друге, в якості

одиниці формування текстового інформаційного масиву і, відповідно, одиниці збереження та аналітичного дослідження використовується ключовий фрагмент публікації, індексація якого відбувається за допомогою багатофасетної класифікації, що має можливість динамічно змінюватися залежно від потреб дослідження. Унікальність запропонованої технології полягає у поєднанні змістовних та кількісних методів аналізу текстів публікацій.

Для контент-моніторингу використовуються монотематичні за наповненням системи з можливостями багатоаспектного використання інформації при аналізі та формуванні вихідних інформаційно-аналітичних матеріалів.

Автоматизована технологія контент-моніторингу протягом багатьох років експлуатації постійно вдосконалювалася як у технологічно-методичному плані, так і в плані програмного забезпечення. В якості інструменту зберігання інформаційних масивів спочатку використовувалася програма *Abstrac*, яка дає змогу зберігати та управляти БД в форматі *MARC*. Для аналітико-синтетичної переробки, автоматичного аналізу та формування інформаційно-аналітичних матеріалів використовувалися власні програмні засоби.

Поліпшення комп'ютерного та програмного забезпечення, формування локальної мережі та поява нових завдань щодо створення електронних інформаційних ресурсів, забезпечення доступу до них читачів спричинили необхідність адаптації технології контент-моніторингу до нових загально-бібліотечних програмних засобів і систем автоматизації бібліотеки.

Система автоматизації бібліотек «ІРБІС»

Система автоматизації бібліотек (САБ) «ІРБІС» розроблена Державною публічною науково-технічною бібліотекою Росії (ДПНТБ). Вона є типовим інтегрованим вирішенням питань автоматизації бібліотечних технологій. Система може використовуватися в бібліотеках будь-якого типу і профілю, вона повністю відповідає міжнародним вимогам, що висуваються до такого роду систем та підтримує всі вітчизняні бібліографічні стандарти і формати [9, 13]. Крім того вона дає змогу описувати всі види видань, а інтерфейси системи максимально наближені до потреб користувача і легко освоюються.

У НБУВ упровадження САБ «ІРБІС» розпочалося 2004 р., коли у відділі формування музичних фондів використали цю систему в якості середови-

ща створення електронного каталогу [8]. Потім система «ІРБІС» використовувалася при створенні ілюстративних електронних колекцій стародруків, каталогів аркушевих образотворчих видань, електронного каталогу Інституту рукопису НБУВ, для формування різних бібліографічних баз даних [1; 5; 6; 7].

Нову версію системи автоматизації бібліотек – «ІРБІС-64» – почали впроваджувати у НБУВ з 2009 р. Завдяки їй відкрилися реальні перспективи автоматизації практично всіх галузей бібліотечно-інформаційної діяльності.

САБ «ІРБІС-64» повністю сумісна з російським, українським та міжнародними форматами представлення бібліографічної інформації на основі засобів двосторонньої конверсії даних. Система дає змогу створювати і підтримувати будь-яку кількість баз даних, що становлять електронний каталог (ЕК) або є проблемно-орієнтованими бібліографічними базами даних (БД) [2; 3].

Система включає засоби, що дозволяють використовувати як ілюстративний матеріал будь-які зовнішні щодо бібліографічного документа об'єкти: повні тексти, графіку, таблиці, аудіо- і відеоматеріали, а також ресурси Інтернет. Система працює в архітектурі клієнт-сервер, забезпечуючи взаємодію клієнтських застосувань (призначених для користувача АРМ) і сервера БД на основі протоколу *TCP/IP* як в локальних, так і в глобальних мережах [10].

САБ «ІРБІС-64» є сучасним проблемно-орієнтованим програмним продуктом. Її робота ґрунтується на клієнт-серверній платформі, що дає змогу організувати одночасну роботу із бібліографічною базою даних багатьох користувачів, налагодити клієнтські профілі відповідно до спеціалізованих завдань співробітників.

Система може підтримувати каталогізацію та опис документів будь-якого виду, у т. ч. документів спеціалізованих фондів: аудіо- та відеоматеріали, газети, електронні ресурси, карти, ноти. Вона має зручний інтерфейс для опрацювання періодичних видань, зокрема газетної продукції, а також автоматизовані механізми аналітичного розпису видань за їх змістом, з можливістю вводити реферати та анотації публікацій.

У ній також наявні розвинуті механізми підтримки систематизації, тематичного упорядкування зібраних документів: рубрикатори, бібліотечні класифікації, словники предметних рубрик.

Бібліографічний опис документів може супроводжувати будь-яка кількість зовнішніх об'єктів,

зокрема і ілюстративний матеріал, і повні тексти, і графіка, і аудіо- або відеоресурси Інтернету.

Вихідні формати бібліотечно-бібліографічних баз даних можна отримати як у форматі RTF для Microsoft Word, так і у форматі HTML, призначеному для онлайнної публікації опрацьованих матеріалів.

Формати представлення даних, робочі листи, допоміжно-довідковий апарат баз даних, пошукові словники відкриті та доступні для налагодження і перебудови відповідно до проблемно-орієнтованих завдань.

Всі ці переваги програмного бібліотечного продукту нового покоління створюють передумови для професійної організації бібліографічної та інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки.

У 2010 р. САБ «ІРБІС-64» була впроваджена відділом організації та використання документного фонду Фонду Президентів України в якості середовища технології контент-моніторингу ЗМІ.

Бібліографічна база даних

«Інформаційно-аналітичний огляд преси»

На основі стандартних рішень, які пропонує «ІРБІС-64», було розроблено спеціалізовану базу даних «Інформаційно-аналітичний огляд преси», адаптовану до потреб Відділу та забезпечено її експлуатацію в мережевому режимі.

База даних включає записи двох основних видів:

1. «ОПИС ГАЗЕТИ»

- Назва газети
- Колектив
- Вихідні дані
- Посилання на Інтернет-версію видання
- Опрацьовані надходження
- Мова тексту
- Країна видання

Такий різновид запису дає змогу створити список усіх видань, що опрацьовуються у процесі аналітичного огляду і зберегти посилання на Інтернет-версію видання, за яким можна автоматично, прямо із бібліографічного опису, перейти до сторінок онлайнної електронної публікації.

2. «АНАЛІТИЧНИЙ ОПИС»

Основний опис

- Газета
- Мова публікації
- Автор
- Інші автори
- Заголовок
- Кореспонденти, редактори
- Колективи (авторська відповідальність)

Систематизація

- Анотація (текст публікації)
- Рубрики
- Географія (регіони)
- Ключові слова

Файли

- Ім'я файла
- Інтернет-адреса джерела інформації

Цей запис призначений для збереження необхідної інформації про матеріал публікації, він має інструменти для аналітичного опрацювання інформації та її систематизації, а також можливість упорядкувати повнотекстовий ресурс за матеріалами преси.

До бібліотечно-інформаційної бази даних адаптовані пошукові словники, що надають необхідні точки доступу до опрацьованих матеріалів:

1. ГАЗЕТА (джерело публікації)
2. ГАЗЕТА (загальний опис)
3. Дата виходу газети
4. Мова видання
5. АВТОР
6. НАЗВА публікації
7. Ключові слова
8. Місце видання
9. РУБРИКА
10. Об'єкт
11. Суб'єкт
12. Тема
13. Преса
14. Регіон
15. Тональність
16. Тип документа
17. Статистика (введення нових записів)
18. Статистика (редагування записів)

Для кожного користувача розроблено персональний профіль, де розділено доступ до інформаційних ресурсів, які він має опрацьовувати, та зареєстровано прізвище співробітника, за яким автоматично ведеться статистика його роботи із записами бази даних.

Для опрацьованих матеріалів налагоджено вихідну форму у форматі RTF, яка виводить аналітичний матеріал в упорядкованому ієрархічному вигляді відповідно до введених тематичних та географічних рубрик і може бути представлена замовнику за будь-який період часу.

Вдалося також вирішити питання конвертації БД, що свого часу були створені в форматі MARC за допомогою програми Absmarg та використовувались як інформаційні масиви в технології контент-моніторингу відділу.

Висновки

Поєднання можливостей інтегрованого середовища САБ «ІРБІС-64» та технології контент-моніторингу зробило процес дослідження більш технологічним і зручним для аналітиків, допомогло отримати унікальний інформаційно-аналітичний продукт широкого спектру використання та представлення. Сьогодні користувачеві (читачеві) можуть бути надані як структуровані, відповідно до запиту, тематичні інформаційно-аналітичні матеріали за будь-який відрізок часу, аналітичні та статистичні результати досліджень, так і доступ до БД у середовищі САБ «ІРБІС-64» з можливостями різноманітного пошуку та відбору потрібної інформації.

Спеціалізована база даних забезпечує зберігання інформаційних масивів контент-моніторингу ЗМІ і дає змогу вирішувати такі основні завдання:

- створення зручних у користуванні повнотекстових баз даних зі збереженням принципів фасетної індексації та анотації у вигляді ключового фрагмента публікації;
- забезпечення поєднання в одному дослідженні традиційних та мережевих ЗМІ, полегшення процесу пошуку, аналізу та бібліографічного опису публікацій як суто мережевих ЗМІ, так і інтернет-версій періодичних видань;
- задоволення потреб користувачів щодо високоякісної інформації з визначеної суспільно-політичної тематики;
- можливість підготовки різноманітних інформаційно-аналітичних матеріалів, структурованих відповідно до мети дослідження.

Список використаної літератури

1. Бодак О. П. Електронні інформаційні ресурси Інституту рукопису НБУВ: історія створення та перспективи розвитку / О. П. Бодак // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2009. – Вип. 13. – С. 449–457.
2. Бродовский А. И. Интегрированная библиотечно-информационная система ИРБИС – современное средство для автоматизации малых и средних библиотек / А. И. Бродовский // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: материалы конф.: Судак, Автоном. Респ. Крым, Украина, 6–14 июня 1998г. / 5-я юбилейная международная конф. «Крым-98». – М., 1998. – Т. 1. – С. 114–118; Научные и технические библиотеки. – 1999. – № 1. – С. 87–94.
3. Бродовский А. И. Новое поколение системы автоматизации библиотек ИРБИС – ИРБИС64: от электронного каталога к полнотекстовым базам данных / А. И. Бродовский, К. О. Сбойчаков // Научные и технические библиотеки: ежемес. сб. по вопросам теории и практики библиотечного дела / ГПНТБ России. – 2005. – № 2. – С. 107.
4. Беззуб'як М. Й. Дослідження політичних відносин методом контент-аналізу: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / М. Й. Беззуб'як; Інститут політичних та етнопольових досліджень НАН України. – К., 2003. – 18 с.
5. Ілюстрований електронний каталог «Радянський лубок із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» / К. Лобузін, О. Донець // Бібл. вісн. – 2009. – № 1. – С. 16–20.
6. Ковальчук Г. И. Создание цифровых коллекций книжных памятников в Национальной библиотеке Украины им. В. И. Вернадского / Г. И. Ковальчук, К. В. Лобузін // Матэрыялы Чацвёртых Міжнародных Кнігазнаўчых чытаньняў: «Новыя тэхналогіі ў захаванні дакумэнтальных помнікаў» (Мінск, 20–21 лістапада 2008 г.). – Мінск, 2008. – С. 120–124.
7. Ковальчук Г. И. Электронная коллекция старопечатных книг Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского / Г. И. Ковальчук, К. В. Лобузін // Машиночитаемая каталогизация старопечатной книги: материалы обучающих семинаров, прошедших в Российской национальной библиотеке в рамках сотрудничества с Консорциумом европейских научных библиотек (CERL) в 2006–2008 гг. – СПб.: РНБ, 2009. – С. 130–137.
8. Лобузін К. В. Музичний фонд НБУВ : створення електронного каталогу / К. В. Лобузін, Л. В. Івченко // Бібл. вісн. – 2007. – № 4. – С. 12–22.
9. Руководство по UNIMARC / под ред. Брайена П. Холта, при участии Салли Х. МакКаллум и А. Б. Лонга; пер. на рус. яз. авторского коллектива под руководством А. И. Земского, Я. Л. Шрайберга. – М., 1992. – 319 с.
10. Система автоматизации библиотек ИРБИС-64. Общее описание системы. – М.: ГПНТБ России, 2004. – 259 с.
11. Федорчук А. Г. Контент-мониторинг информационных потоков / А. Г. Федорчук // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: науч.-практ. и теорет. сб. – К., 2005. – Вып. 3. – С. 141–150.
12. Федорчук А. Г. Теоретико-методичні засади аналізу інформаційного потоку соціально-політичного спрямування / А. Г. Федорчук, Н. В. Танатар // Бібліотекознавство, документознавство, інформологія. – 2004. – № 2. – С. 33–38.
13. UNIMARC Manual. Bibliographic Format: Руководство по применению UNIMARC для библиографических данных: фрагменты 2-го изд.: изм. и доп. к 1-му изд. / Международная федерация библиотечных ассоциаций и учреждений (ИФЛА); ГПНТБ России. – М., 1998. – 52 с.

Людмила Дем'янюк,
мол. наук. співробітник НБУВ

Лексикографічна колекція бібліотеки Ісламської Республіки Іран у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського

У статті досліджується лексикографічна колекція бібліотеки Ісламської Республіки Іран в НБУВ на прикладі енциклопедичного словника перської мови «Логат-наме» Алі Акбара Дегходи. Визначено місце і роль «Логат-наме» у розвитку іранського словникарства, у формуванні фонду бібліотеки ІРІ в НБУВ.

К л ю ч о в і с л о в а: Іран, бібліотека ІРІ, словниковий фонд, енциклопедичний словник.

There the lexicographic collection of the library of Islamic Republic of Iran of the V. Vernadskyi National library of Ukraine were under investigation on the example of Persian encyclopedic dictionary of «Loghatname» by Ali Akbar Dehkhoda in the article. There the place and the role of «Loghatname» among other encyclopedic dictionaries of Iran, its value as constituent of library's fund of the VNLU were indicated.

К е у в о р д s: Iran, library of Islamic Republic of Iran, lexicographic collection, encyclopedic dictionary.

Вже понад сім років у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського функціонує бібліотека Ісламської Республіки Іран, покликана забезпечувати інформаційні запити науковців-іраністів, студентів, широкого читацького загалу обох держав. У фондах книгозбірні особливе місце займає лексикографічна колекція, яка постійно викликає підвищений читацький інтерес, має не тільки велике наукове, а й практичне значення. За своїм лексичним обсягом словники бібліотеки ІРІ відповідають потребам широкої аудиторії, заінтересованої у вивченні перської мови, вони задовольняють вимоги представників навчальних закладів практично усіх рівнів, різної професійної орієнтації, а також є дуже зручними у користуванні. Як відомо, перська лексикографія має багаторічну історію. В самому Ірані та за його межами було складено і видано чимало словників різного типу, обсягу та призначення, частина з яких входить до складу фондів Іранської бібліотеки НБУВ і пропонується її відвідувачам. Перські словники, які прийнято класифікувати за їх головним призначенням як тлумачні, в дійсності доволі складний жанр середньовічної наукової літератури, адже в них ґрунтовно представлені не тільки енциклопедичні, а й лінгвістичні, поетичні аспекти. Виступаючи посібниками для читання, піднесення освіченості загалом, розуміння, переписування та складання поетичних текстів, вони виконують одночасно функцію довідників-енциклопедій, словників-оно-

мастиків, а також великою мірою допомагають читачам опанувати літературну майстерність, вчать азів науково-дослідної роботи. Перські лексикографи у своїх виданнях надають читачам не оцінену послугу, вводячи в словники (у значних обсягах) тексти класиків персько-таджицької поезії. Тут фахівцями береться до уваги те, що персів вирізняє особлива здібність до запам'ятовування віршованих рядків. Практика супроводу більшості тлумачень віршованими цитатами посилює документованість матеріалів словників, надає їм більшої цінності, що особливо сприяє кращому сприйняттю того чи іншого слова, запам'ятовуванню його значень. Такий спосіб подання лексичного матеріалу наділяє словники ще однією важливою якістю – вони сприяють більш активному освоєнню усіх багатств рідної мови.

У розвитку будь-якої науки настає такий момент, коли виникає нагальна потреба осмислити й оцінити досягнуте, виокремити пріоритети майбутніх пошуків. Перська лексикографія тут не виняток. Бурхливий розвиток лексикографії в останні десятиріччя зумовлений необхідністю зафіксувати й осмислити ті процеси в лексичній сфері, які відбуваються в житті суспільства: трансформацію, насамперед, культурологічних цінностей, орієнтирів, а також нові тенденції в гуманітарних знаннях – зняття ідеологічних заборон, створення можливостей для об'єктивного відображення мовної реальності тощо. Все це повинно відображатися у відповідних творах. Одним із

найважливіших способів опису лексичної системи мови є, безперечно, словник. Адже у словниках фіксуються практично всі рівні мовної структури, всі одиниці, причому не тільки у статистиці, а й у динаміці – еволюційній і актуальній.

Останнім часом іранська лексикографія досягла значних успіхів: створено велику кількість енциклопедичних матеріалів та словників, що вирізняються своєю надзвичайною різноманітністю, специфікацією. Найбільших успіхів іранці досягли у складанні тлумачних словників рідної мови. У розділі лексикографічної колекції «тлумачні словники» бібліотеки ІРІ НБУВ читачам пропонуються такі фундаментальні видання: тритомний словник Х. Омїда [12]; словник перської мови М. Мо'їна [24]; Короткий словник з історії Ірану (від початку і до закінчення епохи правління Каджарів) А. Кадїані [23]; ілюстрований словник-енциклопедія Зарін [14]; Великий мовний словник д-ра Х. Анварі [2]; словник А. Кадїані «Фарханг-е фарсіє моалем» («Словник з перської мови для викладачів») [23] та багато інших.

Закордонні іраністи та й самі іранці багато працювали над створенням загальних паралельних словників, особливо двомовних. У таких виданнях подаються лексичні або фразеологічні відповідники перської та російської мов з урахуванням семантичної структури того слова, яке перекладається, а також розкриваються особливості функціонування слів та словосполучень у кожній мові. Для практичного використання найбільш зручними є такі двомовні словники: шеститомний англійсько-перський словник Аріанпура [3]; російсько-перський словник А. Восканяна [7]; російсько-перський словник І. К. Овчинникової [11]; двотомний персько-російський словник Ю. Рубінчика [13]; двотомний університетський англійсько-перський словник А. Аріанпура [11]; персько-арабський словник С. Алаві [1] тощо.

Значно менші здобутки іранських фахівців у складанні галузевих та термінологічних словників. Звичайно тут є окремі цікаві й доволі корисні роботи. Насамперед, Бібліотека може запропонувати своїм відвідувачам словники мови окремих письменників, що служать для систематизації й пояснення термінів, які вживає митець у своїх творах. До кращих з таких видань належать: тритомний словник поетичних висловів перської мови Рахіма Афїфі [4]; словник висловів «Шах-наме» Дарйуша Шамбаті [16]; словник літературної критики (від Платона до сьогодення) Б. Макдаді [10]; глосарій до «Шах-наме» Фердоусі Фріца Вольфа [6] та ін.

Безперечно, чільне місце серед енциклопедичних видань бібліотеки ІРІ НБУВ займає багатотомний енциклопедичний словник «Логат-наме» Алі Акбара Дегходи (1879 – 1956). Його вихід у світ став значною подією в історії іранської лексикографії. Автор цієї праці – іранський лінгвіст, письменник, громадський діяч Алі Акбар Дегхода народився 1879 р. у Тегерані у сім'ї дрібного поміщика з Казвіну. Спочатку юнак навчався в медресе «Дар аль-фонун», відома як перша релігійна школа в Ірані, створена на зразок світського вищого навчального закладу. Потім одержав традиційну арабсько-перську освіту, тривалий час вивчав новітні науки. Літературну діяльність А. Дегхода розпочав у роки Конституційної революції 1905–1911 рр. (Енкалаб-е машрутіят), коли в Ірані зародився рух проти західної експансії та деспотичного режиму шаха. Перед цим він здійснив мандрівку до Європи, зокрема, побував у Швейцарії, Австрії, де досконало вивчав культуру цих країн. Після повернення до Ірану вчений активно підтримував людей, які стали на шлях антиімперіалістичної, антифеодальної боротьби в країні. Разом зі своїми товаришами – Мірзою Джахангіром ханом Шіразі, Мірзою Касум ханом Тебрізі – він засновує газету «Сур-е Есрафіль» (1325 р. камарі. / 1906–1907 рр.), в якій постійно публікує фейлетони під загальною назвою «Чаранд-о паранд» (всяка всячина) [18]. Відомий російський іраніст С. Е. Бертельс так характеризував творчість А. Дегходи: «Серед революційних літераторів варто особливо відзначити Алі Акбара Дегходу з Казвіна, відомого під прізвиськом «Дахоу» (народна вимова слова Дегхода – сільський староста). Це надзвичайно дотепний, блискучий сатирик, гострі фейлетони якого з'явилися на сторінках сатиричного видання «Сур-е Есрафіль». Мова Дахоу – народне мовлення, пересипане вульгаризмами, які роблять його доволі складним для людини, знайомої лише з літературною перською мовою. Сатири його вкрай різкі, дошкульні, вони вирізняються вражаючою точністю та ранять насмерть свою жертву» [5]. Не оминають постать Дегходи й інші відомі іраністи. Про його творчість та політичні погляди згадують І. С. Брагінський, Д. С. Комісаров, К. І. Чайкін, В. Б. Кляшторіна.

Проте активна літературна діяльність Алі Акбара тривала недовго. Шах не міг змиритися з глузливими дотепами на свою адресу: газета «Сур-е Есрафіль» досить швидко припинила своє існування, Мірзу Джахангіра було страчено, а Алі Ак-

бар Дегхода змусили залишити країну. Місцем пристанища для революціонера і декількох його товаришів став Париж, потім Швейцарія, а ще згодом – Стамбул. У Швейцарії він організував і випустив три номери газети «Сур-е Есрафіль» (1327 р.к. / 1908–1909 рр.). У Стамбулі, співпрацюючи з тамтешніми іранцями, видавав газету перською мовою під назвою «Сорущ». Згодом, після Конституційної революції, письменник повертається до Ірану. Його неодноразово обирають депутатом Меджлису. З 1933 р. він обіймає посаду професора Тегеранського університету, а на початку 40-х рр. стає членом іранської Академії мови та літератури («Фархангестан») [8]. Варто відзначити, що дана інституція була заснована 1935 р. в Тегерані. Вона функціонувала до 1941 р. До її складу входили письменники, культурні діячі, вчені-філологи. Члени Академії намагалися відродити перську мову, очистити її від іншомовних запозичень тюркомонгольського, арабського та європейського походження. Ними було запропоновано понад три тисячі слів, частина з яких, головним чином, адміністративні та військові терміни, увійшли до перської мови і функціонують в ній до цього часу. Наприклад, арабське слово «балдіє» (міськрада, муніципалітет) було замінено перським словом «шахрдарі», тюркське «кошун» (армія, військо) перським «артеш» і т. д.

Значну частину свого життя Алі Акбар Дегхода присвятив науково-дослідницькій діяльності. Багато сил, енергії, часу було віддано створенню багатотомного енциклопедичного словника «Логат-наме». Вчений безпосередньо опікувався підготовкою і виданням зібрання перських та частково арабських прислів'їв, приказок «Амсаль-о хекам», перекладав, писав ґрунтовні праці, публіцистичні замітки, поезію, критичні статті та рецензії. Серед них – біографія філософа Абу Рейхана Біруні, французько-перський словник, переклад двох книг Монтеस्क'є «Дух законів» і «Причина величчя та занепаду римлян», поправки та критичні зауваження до словника «Лугаті Фурс» Асаді Тусі, до диванів іранських поетів-класиків тощо.

«Логат-наме» – головний творчий доробок Дегходи. Це найповніший та найактуальніший універсальний енциклопедичний словник перської мови. Тут широко представлені економічні, юридичні, медичні, літературні, історичні, лінгвістичні, музичні, господарські, кулінарні та інші терміни, розмовна лексика, лексика перської літературної мови, слова історичного фонду, найбільш відомі у

вжитку слова, пов'язані з релігією та філософією, найуживаніші архаїзми, лексичні діалектизми та неологізми, іншомовні слова, що з'являлися на перському мовному полі упродовж багатьох історичних епох.

Ця ґрунтовна праця творилася на основі достовірних перських, арабських, індійських та інших джерел як рукописних, так і друківаних матеріалів. Сам Дегхода неодноразово відзначав, що головним джерелом його словника є усна мова. В «Логат-наме» широко використовуються різноманітні фольклорні матеріали, розкривається усе багатство розмовної мови. Тому й не дивно, що саме завдяки цьому виданню автор став одним із основоположників вживання простої розмовної лексики в літературних творах. У словнику часто зустрічаються такі слова та словосполучення, як «пак-о пуз» (зовнішній вигляд), «йаваш-йаваш» (помалу, потрохи), «дасте-дасте» (групами), вони безпосередньо запозичені з народної мови.

Дегхода був добре обізнаний з середньовічними лексикографічними традиціями, досконало володів методологією складання мовних словників народів Сходу (Ірану, Середньої Азії, Індії та ін.), а також лексикографічними методами, розробленими в європейських країнах. Проте вчений не слідував «сліпо» а ні східним, а ні західним традиціям, швидше ставився до них критично. Він виробив власний стиль укладання довідкових посібників, врахувавши недоліки методики укладання раніше виданих перських словників. Слова статті «Логат-наме» автор розмістив в алфавітному порядку, а не за закінченнями, як це широко практикувалося у словниках поетичної мови, де за основу класифікації бралася рима.

Як відомо, у перській мові відсутнє графічне позначення коротких голосних, а існує їх заміна підрядковими та надрядковими знаками (огласовками). Враховуючи це, Дегхода розробив новий спосіб уточнення звуків: поряд зі словом у дужках він вказує складотвірні приголосні, за якими не ставиться довгий голосний. Наприклад, вимову слова «паранде» (птаха) він показує, розміщуючи поряд у дужках літери «п» з надрядковою «а», «р» з надрядковою «а», «д» з підрядковою «е» [19].

На відміну від своїх попередників Дегхода подає різнобічне тлумачення слів, розкриває їх етимологічні, семантичні та граматичні особливості. Так, ведучи мову про значення слова «масджед» (мечеть), вчений детально висвітлює історію його походження, наводить широкий перелік мечетей з детальними історичними даними. Таким чином,

«Логат-наме» Дегходи, надаючи цінні матеріали з історії походження та розвитку слів, стимулював внесення змін і у підготовку етимологічних словників.

Лексика перської мови протягом тисячоліть піддавалася різним фонетичним та семантичним змінам, її склад постійно змінювався: в нього впливалися нові слова, багато лексичних форм або зовсім виходили з вжитку, або отримували обмежений вжиток. Однак завдяки арабській графіці, яка впродовж тривалого часу майже не зазнала змін, більшість арабських термінів дійшла до нас у своєму первозданному вигляді. Завдяки дії цілої низки історичних чинників, географічного положення країни перська мова постійно стикалася з багатьма іншими мовами. Саме тому вона має нині велику кількість іноземних запозичень. Вони піддавалися фонетичній обробці, в результаті якої зовсім або ж частково змінювалася семантика слова. Велику частину лексичного складу перської мови становлять слова арабського походження [13]. Вони проникали сюди після завоювання Ірану арабами (VII ст.) або як нові терміни релігійної сфери, побуту, науки і т. д., або як еквіваленти-синоніми відповідних перських слів. Таким чином, однією із особливостей перської мови стало паралельне вживання арабських і перських слів у синонімічному значенні. Дегхода враховував цю особливість і поряд з поясненнями слів наводить їх синоніми. Наприклад, вслід за широко вживаним арабським словом «мохакаме» (суд) він наводить і його перські синоніми: «дадгах», «даваргах», «даваріхане»; до арабського «каламе» (слово) перський синонім «сохан», «гофтар» [20].

Перська лексика поновилася багатьма тюркомонгольськими словами, запозиченнями із західноєвропейських, а також з російської, грецької, індійської та інших мов. Ціла низка термінів увійшла до перської мови із мертвих та живих іранських мов, наприклад, з парфянської, согдійської, гілянської, курдської. Вимова іноземних слів у виданні позначається латинськими літерами, а вимова давньоперських та пехлевійських слів показана обома способами (перськими та латинськими буквами).

Що особливо важливо, у праці солідно представлений словниковий склад мови бібліотечної галузі. Справа в тому, що період укладання «Логат-наме» був позначений інтенсивним розвитком іранського бібліотекознавства, зокрема у питаннях дотримання концептуальних засад у термінотворенні і терміновживанні: відповідності структури

мови, доцільності запозичень за умови збереження національної специфіки терміносистеми, недопустимості калькування з арабської мови тощо. У словнику Дегхода належну увагу приділяє таким поняттям, як «книга», «бібліотека» (вказуючи на види бібліотек), «бібліотекознавство», «бібліографія» та ін.

З особливою повагою Дегхода ставиться до слова «кетаб» («книга»), згадуючи давні загадкові книги-таблиці, дощечки («лух-е махфуз»), священні книги «кетаб-моққадас», книги про створення світу («кетаб-е таквіні», божі книги «кетаб-е хода», «небесні» книги «кетаб-е асмані») тощо, доповнюючи їх рядками поезії Сааді, Насер Хосроу, Мулаві, Хакані та ін. Проте, чіткого бібліотекознавчого визначення терміна «книга» у виданні ще немає. Посилаючись на тлумачний словник перської мови доктора М. Мо'іна та інші джерела («Історія Яміні», «Історія Біхакі»), Дегхода визначає «книгу» як рукописну або друковану збірку, що складається з окремих упорядкованих аркушів, з'єднаних в один том.

Поняття «кетабхане» («бібліотека») вчений подає як «дім книги. Місце зберігання книг подібне до кімнати, покрите дахом чи місце, де виготовляють книги (майстерня). Книги тут розставлені у спеціальному порядку». Термін «кетабшенасі», що у перекладі з перської мови означає «бібліографія», Дегхода розуміє як «технічні відомості щодо видів книг, їх змісту, авторів, укладачів, перекладачів» [21]. «Кетабфоруші», що перекладається «книжковий магазин», «книгарня», він тлумачить як книжкова лавка. Поряд з цим дослідник вказує на те, що раніше в Ірані бібліотекою називали і скарбницю книг, і книжкову лавку, але Академія наук розмежувала ці поняття (у європейських мовах це вже було звичайним явищем). Термін «кетабдарі» («бібліотекознавство») Дегхода подає як «володіння книгою. Завдання зберігання, упорядкування книг в бібліотеці».

Слід відзначити, що текстові матеріали у словнику органічно доповнюються численними малюнками, таблицями, картами та іншими видами графіки. Автор також широко використовує репродукції картин всесвітньовідомих художників – Рембрандта, Мікеланджело; унікальні зразки мистецтва каліграфії і т.д. Одне слово, ретельно дібраний зоровий ряд значно збагачує цю унікальну працю.

М. М. Фатемі, яка досліджувала життя і творчість Алі Акбара Дегходи, відзначала, що на час написання її монографії (1975 р.) було видано

вже понад 190 томів «Логат-наме» (від 100 до 500 сторінок кожен), які охоплюють більше трьох мільйонів карток [15].

Ведучи мову про значущість цієї праці для іранської культури, іранського суспільства загалом, слід відмітити, що процес підготовки словника до друку та його публікація відбувалися під безпосереднім контролем Іранського парламенту (Меджлісу). Наразі публікація словника продовжується. Проте, окрім друкованого варіанта користувачам сьогодні пропонується словник і в електронному форматі на компакт-дисках, виданих Тегеранським університетом («Моассесе-йе ентешарат ва чап-е данешгах-е Техран»). Власником даного продукту є Товариство ім. «Логат-наме» Дегходи («Моассесе-йе Логатнаме-йе Дегхода»), технічне забезпечення виконано Культурним центром «Вістаара» («Моассесе-йе фархангі-йе Вістаара») [22]. Електронний варіант «Логат-наме» досить зручний у користуванні і він найбільш запитуваний у бібліотеках.

На завершення ще раз наголосимо, що підготовка і публікація «Логат-наме» свідчить про високий інтелектуальний рівень іранських вчених, велику наукову і практичну цінність цієї праці. Словник Дегходи переважною більшістю фахівців вважається вершиною лексикографічної традиції в Ірані, його й досі дослідники беруть за основу при укладанні інших словникових видань. Вихід у світ цієї унікальної праці відкрив новий етап у розвитку перської лексикографії. Цей словник справив істотний вплив на подальший розвиток теорії й практики іранської лексикографії. Завдяки йому до наукового обігу було введено внутрішньо цілісний, систематизований опис актуального словникового складу перської мови. Видання посідає чільне місце у системі енциклопедичних словників Ірану, а його наявність у фонді бібліотеки ІРІ НБУВ сприяє не тільки підвищенню фахового рівня українських сходознавців, філологів, а й допомагає долучитися до духовних скарбів іранського народу широким колам читацької громадськості.

Список використаної літератури

1. *Алаві С.* Фарханг-е джаме арабі бе фарсі. – Техран: Ентешарат-е «Іранзамін», 1374. – 544 с.
2. *Анварі Х.* Фарханг-е бозорьг-е сохан. – Техран: Сохан, 1381. – 8 дж. – Дж. 1. – 699 с.
3. *Арйанпур А.* Фарханг-е пішров (енглісі-фарсі). – Техран: Нашар-е електронікі о етеларесаніе джахан-е райане, 1380. – 6 дж. – Дж. 1. – 1270 с.
4. *Афіфі Р.* Фархангнамеі ше'рі. – Техран: Сорущ, 1376, 3 дж. – Дж. 1. – 870 с.
5. *Бертельс Е. Э.* Очерк истории персидской литературы. – Л., 1928. – С. 125.
6. *Вольф Ф.* Фарханг-е «Шах-наме». – Техран: Есатір, 1377. – 1048 с.
7. *Восканян Г. А.* Русско-персидский словарь (учебный). – Тегеран: Джанзаде, 1997. – 872 с.
8. *Деххода Мирза Али Акбар-хан Казвини.* Словари и энциклопедии на Академике [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse>. – Загл. с экрана.
9. *Кадіяні А.* Фарханг-е фарсіе модем. – Техран: Джаджармі, 1379. – 942 с.
10. *Макдаді Б.* Фарханг-е естелакат-е накд-е адабі. – Техран: Фекр-е руз, 1378. – 688 с.
11. *Овчинникова, И. К.* Русско-персидский словарь. – Тегеран: Гутенберг, 1998. – 1091с.
12. *Омід Х.* Фарханг-е Омід. – Техран: Ентешарат-е «Амір-е Кабір», 1375. – 3 дж. – Дж. 1. – 848 с.
13. *Рубинчик Ю.* Персидско-русский словарь: в 2 т. – Кум: Башарат, 1997. – Т.1. – 800 с.
14. *Табатабаї М. Г.* Дайрат-оль-моарейф-е мосавер-е зарін. – Техран: Зарін, 1374. – 4 дж. – Дж. 1. – 880 с.
15. *Фатемі М. М.* Жизнь и творчество Али Акбара Деххода. – Тбилиси: Мецниераба, 1975. – С. 12.
16. *Шамбаті Д.* Фарханг-е логат ва таркібат-е «Шах-наме». – Техран: Аран, 1375. – 566 с.
17. *Aryanpur A.* The English-Persian collegiate dictionary: in two volumes. – Tehran: Amir-Kabir Publications Organization, 1997. – Vol. 1. – 1312 p.
18. *Dehkhoda A. A.* Emsal-ohekam. – Tehran: Amir-e kabir, 1338–1339. – Vol. 1. – P. 10.
19. *Dehkhoda A. A.* Loghatname (Encyclopedic Dictionary). – Tehran: Tehran University Publications, 1993–1994. – Vol. 4. – P. 4813.
20. *Dehkhoda Ali Akbar.* Loghatname (Encyclopedic Dictionary). – Tehran: Tehran University Publications, 1993–1994. – Vol. 11. – P. 16309.
21. *Dehkhoda Ali Akbar.* Loghatname (Encyclopedic Dictionary). – Tehran: Tehran University Publications, 1993–1994. – Vol. 11. – P. 16013.
22. *Dehkhoda A. A.* Loghatname [Електронний ресурс]. – Електрон. дан. – Tehran: Tehran University Publications, [2002 ?]. – 1 CD-ROM. – Назва з етикетки диска.
23. *Ghadyani A.* The Concise dictionary of the history of Iran. – Tehran: Javedankherad, 1997. – 775 p.
24. *Mo'in M.* An intermediate Persian dictionary: in 6 volumes. – Tehran: Amir Kabir Publishing Corporation, 1996. – Vol. 1. – 1474 p.

Олена Дяченко,

учений секретар Інформаційно-бібліотечної ради РАН, канд. хім. наук

Микола Кальонов,

директор Бібліотеки природничих наук РАН, заст. голови Інформаційно-бібліотечної ради РАН, д-р техн. наук

Інформаційно-бібліотечна рада Російської Академії наук: 100 років на службі науці

Бібліотеки як сховища наукової літератури, котрі є одночасно і джерелом розвитку наукової думки, і відбитком нових знань, – невід’ємна частина наукової інфраструктури. Створена у 1714 р. перша російська наукова бібліотека (у майбутньому Бібліотека Академії наук – БАН) прислужилася інформаційною основою для організації через 10 років потому Імператорської академії наук. Понад 200 років БАН була єдиним центром обслуговування російської академічної науки.

З огляду на важливість завдань, що стояли перед БАН, дедалі зростаючі потоки наукової інформації, керівництво Імператорської Санкт-Петербурзької Академії наук у березні 1911 р. прийняло рішення про створення у поміч БАН Тимчасової бібліотечної комісії, до складу якої ввійшли знані вчені того часу. Основною функцією Комісії була допомога в упорядкуванні списків літератури, необхідної для придбання БАН.

Таким чином, у березні 2011 р. виповнилося 100 років від часу створення в Російській академії наук першого органу, який покликаний був координувати діяльність академічних бібліотек. Нині, після багатьох реорганізацій, він має назву Інформаційно-бібліотечна рада РАН.

Діяльність Ради у ХХ ст. висвітлено досить повно, тому зупинимося лише на основних «віхах» її столітньої історії.

Вже у 1915 р. Тимчасова бібліотечна комісія стала постійною, до її завдань додалося ще й сприяння в одержанні додаткових асигнувань на поповнення книжкових фондів і утримання позаштатних бібліотечних працівників.

У 20-ті рр. у зв’язку з появою нових наукових установ і спеціальних бібліотек, що забезпечували їх літературою, функції Комісії змінилися – вона перетворилася в орган, який координував взаємодію БАН зі спеціальними бібліотеками. Основними її завданнями стали: організація придбання книг для

БАН із врахуванням інтересів окремих академічних бібліотек (фактично формування єдиного академічного книжкового фонду); робота зі створення зведеного каталогу; координація інформаційної діяльності академічних бібліотек.

На початку 1930-х рр. переглядається структура установ Академії наук. Відповідно зазнавала реорганізацій і її бібліотечна мережа. У жовтні 1930 р. затверджується Положення про Центральну і спеціальні бібліотеки АН СРСР, яке конкретизувало їхні цілі, завдання й остаточно оформило бібліотечну мережу АН з єдиним книжковим фондом, централізованим комплектуванням, єдиним плануванням і штатом, єдиним керівництвом в особі директора БАН. Цим же Положенням затверджувалася Рада БАН, котрій, відповідно до її складу і обов’язків, відводилася роль, яку до цього виконувала Постійна бібліотечна комісія. До складу Ради входила низка дійсних членів Академії наук, директор БАН, його заступник і вчений секретар у якості секретаря Ради. Рада покликана була здійснювати постійне керівництво бібліотечним апаратом Академії наук, зокрема, розглядати і затверджувати річні плани, звіти, кошторис і штат бібліотеки, розподіл засобів на комплектування, вирішувати принципи питань щодо організації бібліотечної справи в Академії наук. Членами Ради були обрані академіки О. М. Крилов (голова), О. О. Борисяк, О. О. Байков, В. Ф. Міткевич, О. Є. Фаворський, А. О. Ріхтер, О. І. Тюменєв, О. С. Орлов, С. Ф. Ольденбург. Реорганізація Постійної бібліотечної комісії дала змогу впритул підійти до вирішення таких питань, як регулярне планове комплектування академічних бібліотек, формування зведеного каталогу на книжкові фонди, інформування вчених про нову літературу, що надходила в академічні бібліотеки.

З часом мережа академічних бібліотек істотно зросла за рахунок нових науково-дослідних установ, створених як у Москві, так і в інших регіонах. Значну роль у розширенні і реорганізації бібліотеч-

ної мережі зіграв переїзд Президії АН СРСР і низки провідних інститутів із Ленінграда до Москви. Відкриття по всій країні наукових баз, станцій, філій, відділень центральних НДІ вимагало заснування в них бібліотек, які забезпечували б новітньою науковою інформацією тамтешніх співробітників. Відповідно, виникла необхідність у центрі, який би координував комплектування й інформаційну діяльність численних новостворених академічних бібліотек. Саме таким центром і стала Бібліотечна комісія при Президії АН, котра відновила свою роботу в 1938 р. Хоча керівництво всією бібліотечною системою (до якої ввійшов і Сектор мережі спецбібліотек, створений у Москві), як і раніше, здійснював директор БАН, він все-таки був зобов'язаний діяти відповідно до директив Комісії.

Бібліотечна комісія проіснувала понад 20 років. За цей час їй вдалося вирішити завдання створення розвинутої єдиної мережі академічних бібліотек, яка у своїй діяльності спиралася на принципи централізованого комплектування й опрацювання літератури, координації інформаційного обслуговування вчених.

У роботі Бібліотечної комісії брали участь такі видатні вчені, як М. М. Андрєєв, І. І. Артоболовський, С. І. Вавилов, М. М. Дубинін, Б. О. Казанський, О. М. Крилов, Д. В. Наливкін, С. П. Обнорський, К. В. Островіяннов, Є. В. Тарле, О. В. Топчієв, В. О. Енгельгардт та ін.

У 1960 р. Бібліотечну комісію реорганізують у Бібліотечну раду при Президії АН СРСР. Положення про Раду визначило її склад та основні функції: здійснення загального керівництва і координації роботи бібліотек через свій оперативний орган – бюро Ради. До завдань Ради входив контроль за вирішенням питань оптимізації обслуговування читачів, використання і збереження книжкових фондів, розвитку інформаційно-бібліографічної і наукової діяльності бібліотек АН СРСР і АН союзних республік.

У 1968 р. керівництво бібліотечною справою розділили: в АН було створено дві бібліотечні ради – одна з природничих наук, друга з суспільних, проте, остання практично не працювала аж до її офіційної ліквідації у 1989 р.

У 1980 р. утворюється Об'єднана інформаційно-бібліотечна рада АН СРСР. Її створення було одним із заходів, спрямованих на вдосконалення системи інформаційної підтримки наукових досліджень, що проводилося Академією наук. Головними завданнями Ради Президія АН СРСР визначила: науково-методичне керівництво та координація діяльності інститутів інформації (ВИНТИ, ІНІСН) і центральних наукових академічних бібліотек; розроблення рекомендацій щодо оптимального розвитку систе-

ми наукової інформації в АН СРСР і АН союзних республік. У рамках Об'єднаної ради на правах самостійних продовжували функціонувати бібліотечні ради з природничих і суспільних наук.

У жовтні 1989 р. на базі трьох рад створюється Інформаційно-бібліотечна рада АН СРСР, спадкоємицею якої, після розпаду СРСР, у Росії з 1992 р. стала Інформаційно-бібліотечна рада (ІБР) РАН. Вона діє й понині, продовжує виконувати функції організації і координації інформаційного забезпечення наукових досліджень, що проводяться РАН.

З діяльністю інформаційно-бібліотечних рад АН СРСР у 1960–1990 рр. пов'язані імена таких видатних учених, як академіки Є. П. Велихов, В. О. Виноградов, Д. М. Гвішіані, Б. Б. Кадомцев, В. П. Коптюг, В. О. Котельников, В. В. Меннер, М. Д. Мільйонщиков, Ю. А. Овчинников, Ю. В. Прохоров, П. М. Федосєєв, К. В. Фролов, В. О. Енгельгардт, О. Л. Яншин і багато інших.

Організаційно робота рад (як бібліотечних, так і Інформаційно-бібліотечної) здійснювалась у формі пленарних засідань, засідань бюро, всесоюзних нарад директорів академічних бібліотек. Останні проводились один раз на два роки впродовж 1949–1991 рр. і вони відігравали важливу роль, адже були майданчиком для обміну думками, напрацювання спільних скоординованих рішень, спрямованих на розвиток системи інформаційної підтримки науки.

Поточна діяльність рад здійснювалась через постійні і тимчасові проблемні комісії. Вони, як правило, очолювались членами ради і включали провідних фахівців із даної проблематики з різних академічних бібліотек. У комісіях колективно розроблялися актуальні питання, що мали вирішальне значення для роботи академічних книгозбірень. Результати роботи комісій відображались у підготовлених ними матеріалах, вони обговорювались і затверджувались на щорічних засіданнях Ради та нарадах директорів академічних бібліотек.

У різні роки при радах працювали комісії з обліку книжкових фондів, нормування, упорядкування системи оплати праці бібліотечних співробітників, перспективного планування комплектування, вивчення закономірностей формування фондів наукових бібліотек, координації НІР і НМР тощо. Було розроблено, затверджено і впроваджено у практику роботи бібліотек АН багато документів, що регламентують їхню діяльність: типові статут, структура, штати, типові положення про централізацію, про наукову працю, про підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів та ін.

У 1974 р. Бібліотечна рада, прогнозуючи широке впровадження у практику роботи академічних бібліотек обчислювальних засобів і технологій, створює

при Раді постійну комісію з автоматизації. Це єдина з постійних комісій, яка існує дотепер (у 90-ті рр. вона була перейменована в Комісію ІБР РАН зі створення і впровадження нових інформаційно-бібліотечних технологій). Упродовж 1974–1980 рр. Комісію очолював зав. відділу автоматизації БАН, з 1980 р. – зав. відділу автоматизації Бібліотеки природничих наук РАН (БПН РАН). У складі Комісії до 1991 р. працювали зав. відділів автоматизації центральних бібліотек АН СРСР (БАН, БПН, ДПНТБ СВ РАН) і АН союзних республік (України, Казахстану, Грузії, Латвії, Молдавії та ін.). Засідання Комісії проводилися регулярно 1–2 рази на рік. На них обговорювалися питання впровадження обчислювальної техніки в практику роботи бібліотек, вироблялися рекомендації щодо розвитку автоматизованої академічної інформаційної системи на основі використання вітчизняних і закордонних баз даних, формувалися плани робіт, що передбачали участь академічних бібліотек, інформаційних центрів у міжвідомчих програмах, у т. ч. в Програмі 0.80.18 РЕВ (Створення Державної автоматизованої системи науково-технічної інформації – ДАСНТІ). Комісія розглядала подані окремими книгозбірнями плани розвитку автоматизації бібліотечних технологій і робила висновки щодо них. У 1985 р. під егідою Комісії на базі БПН пройшов перший науково-практичний семінар «Застосування міні- і мікро-ЕОМ в інформаційно-бібліотечній технології». Його мета – об'єднання зусиль бібліотечних фахівців, інформаційних спеціалістів, програмістів щодо впровадження обчислювальної техніки в академічних бібліотеках. Семінар викликав великий інтерес у спеціалістів і перетворився у постійно діючий, одержавши назву «Інформаційне забезпечення науки: нові технології». До 2009 р. він проводився один раз на два роки на базі БПН, а у 2010-му – на базі ЦНБ УрВ РАН. Матеріали всіх семінарів друкувалися окремими збірниками наукових статей. Сьогодні їх повні тексти (а також презентації доповідей і електронної бібліотеки з пошуковим апаратом) доступні на сайті БПН РАН за адресою <http://www.bepn.ru/SEMINAR/SEM/Sem3.htm>. За допомогою семінарських матеріалів можна простежити історію розвитку бібліотечної автоматизації від застосування «великих» ЕОМ типу еС-1020 і АСВТ-М4030 до сучасних персональних комп'ютерів і мережевих технологій, які дають змогу працювати десяткам користувачів з електронними виданнями.

В усіх своїх іпостасях Бібліотечна рада вела велику методичну і наукову роботу, спрямовану на удосконалення інформаційного обслуговування вчених і розвиток бібліотечних технологій. Її напрацювання знаходили свій відбиток у збірниках наукових праць,

випуск яких було започатковано ще у 1948 р. З 1956-го по 1973 р. Рада забезпечувала регулярний випуск видання, що продовжується, «Бібліотечно-бібліографічна інформація бібліотек АН СРСР і АН союзних республік» (ББІ). У 1974 р. ББІ перетворили у тематичний збірник наукових праць, а згодом об'єднали в серію «Бібліотеки АН СРСР і АН союзних республік», із 1992 р. – «Бібліотеки Російської академії наук». У 2001 р. регулярний випуск видання, що продовжується, через фінансову скруту припиняється, проте йому на зміну прийшов часопис «Бібліосфера», засновником якого виступила ДПНТБ СВ РАН. До складу його науково-редакційної ради входить низка членів ІБР РАН. Журнал виходить 4 рази на рік, публікує матеріали з бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства і інформатики.

Незважаючи на велику кількість проблем, з якими зіткнулася у 1990-ті рр. російська наука загалом і Академія наук зокрема, інформаційно-бібліотечна система РАН збереглася і продовжує успішно розвиватися саме завдяки зусиллям ІБР.

Нове Положення про Інформаційно-бібліотечну раду РАН, ухвалене 2008 р., декларувало такі основні завдання Ради:

- координація діяльності інститутів наукової інформації (ВІНІТІ, ІНІСН), БАН, БПН, ДПНТБ СВ, центральних наукових бібліотек Уральського і Далекосхідного відділень і наукових центрів РАН;
- розроблення рекомендацій щодо оптимального розвитку системи наукової інформації і бібліотечної мережі в РАН з урахуванням наукових напрямів Академії і прогнозів розвитку науково-інформаційної діяльності в Росії і за рубежом;
- визначення основних напрямів розвитку бібліотечної мережі і органів НТІ як єдиної системи наукової і технічної інформації в РАН.

З 1961 р. Рада очолюється віце-президентом АН (нині – академіком О. Ф. Андрєєвим). Інституція безпосередньо підпорядковується Президії Академії наук, організація її діяльності забезпечується БПН РАН.

Координація роботи всіх централізованих бібліотечних систем і органів НТІ в рамках Академії наук, що реалізується ІБР РАН, дає змогу правильно розподіляти ресурси і розробляти пріоритетні напрями і програми інформаційної підтримки академічної науки.

Як спадкоємиця попередніх рад, ІБР РАН зберігає і розвиває ті організаційні форми своєї роботи, котрі, як показує час, дали найбільший ефект. Одна з них – регулярне проведення засідань Ради або її бюро із запрошенням заінтересованих осіб з РАН та інших організацій. На засіданнях розглядаються актуальні питання інформаційно-бібліотечного забезпечення фундаментальних наукових досліджень (проблеми

комплектування вітчизняною та іноземною літературою, міжнародного книгообміну, запровадження нових інформаційних технологій тощо), а також питання, пов'язані з науково-організаційною діяльністю бібліотек, інститутів інформації. Рада інформує керівництво Академії наук про стан інформаційно-бібліотечного обслуговування науки, а Президія РАН, у свою чергу, розглядає і приймає рішення з найбільш важливих напрямів інформаційно-бібліотечної діяльності. Рада в якості розробника, консультанта або експерта бере участь у підготовці державних і міжвідомчих документів, у т. ч. урядових постанов, федеральних законів, підзаконних актів, проектів і програм у галузях науки, культури, бібліотечної, інформаційної і видавничої справи, податкової політики, а також у виробленні пропозицій щодо їх реалізації.

Рада щорічно узагальнює звітні показники про діяльність бібліотек РАН, зібрані і попередньо оброблені бібліотеками, котрі очолюють централізовані

системи (БАН, БПН, ЦНБ УрВ РАН, ДПНТБ СВ РАН, ЦНБ ДСВ РАН, ІНІСН), і видає статистичний збірник «Короткий звіт про наукову роботу та основні показники діяльності бібліотек РАН за ... рік».

Раді належить ідея створення Міжнародної асоціації академічних бібліотек і науково-інформаційних центрів. Саме ІБР розробила комплекс необхідних підготовчих заходів і забезпечила проведення Установчих зборів у січні 1993 р. У 1996 р. новостворена інституція ввійшла до складу Міжнародної асоціації академії наук на правах секції, котра стала її спадкоємицею і нині активно розробляє нормативні документи з урахуванням досвіду Асоціації. Інформаційно-бібліотечна рада РАН підтримує будь-які заходи щодо збереження і відновлення єдиного інформаційного простору, зокрема ті, що ініціюються Міжнародною асоціацією академії наук, Бібліотечною асамблеєю Євразії, бере участь у міжнародних програмах і проектах ІФЛА і ЮНЕСКО.

Олексій Онищенко,

голова Інформаційно-бібліотечної ради НАН України,
генеральний директор НБУВ

Галина Солоіденко,

учений секретар Інформаційно-бібліотечної ради НАН України,
пров. наук. співробітник НБУВ

Алла Свобода,

наук. співробітник НБУВ

Внесок Інформаційно-бібліотечної ради НАН України у розбудову академічної науково-інформаційної системи

У 1929 р. за рішенням Ради Всеукраїнської Академії наук було створено Бібліотечну комісію, покликану надавати допомогу бібліотекам академічних установ у забезпеченні їх науковою літературою. Обґрунтовуючи необхідність створення цього дорадчого, координаційного органу, директор Всенародної бібліотеки України (ВБУ; тепер – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, НБУВ) С. П. Постернак у доповіді про діяльність бібліотеки за 1919–1928 рр. на за-

сіданні Ради Всеукраїнської Академії наук (ВУАН; тепер – Національна Академія Наук України) підкреслив, що завдання Бібліотечної комісії – максимально наблизити роботу бібліотек до потреб наукових досліджень вчених, до завдань розвитку соціально-економічної та ідеологічної сфер суспільства [8]. До складу Комісії, крім учених – представників відділів та установ при Раді ВУАН, входили фахівці ВБУ і бібліотек інститутів. Комісія повинна була визначати напрями діяльності книгозбірень, коорди-

нувати їх розвиток як єдиної системи, регулювати книгопостачання і книговикористання, сприяти уніфікації технологічних процесів у бібліотеках мережі, розвитку бібліографічної діяльності бібліотек, зокрема, створенню науково-допоміжних бібліографічних посібників.

Як дорадчий орган Президії АН, створений для координації роботи бібліотек та здійснення контролю за їх діяльністю, Комісія повинна була звітувати перед Президією про свою роботу.

Потрібно сказати, що участь громадськості, наукової інтелігенції у вітчизняному бібліотечному будівництві на той час мала вже досить усталені традиції.

Відомі громадські діячі, вчені, ентузіасти народної освіти стояли біля витоків створення громадських і публічних бібліотек, дарували їм свої книжкові зібрання, очолювали опікунські і бібліотечні ради. Після відкриття 1830 р. другої в Російській імперії (після Імператорської в Санкт-Петербурзі) і першої в Україні публічної бібліотеки в Одесі, що стало подією загальноросійського значення, громадські, публічні бібліотеки створюються в Катеринославі (Дніпропетровськ), Києві, Житомирі, Полтаві, Херсоні, Олександрівську (Запоріжжя), Чернігові, Черкасах.

Бібліотечні комісії, комітети, ради активно діяли при бібліотеках наукових товариств, бібліотеках вищих навчальних закладів або, як їх називали тоді, «академічних бібліотеках». Вплив цих громадських структур на стан бібліотечної справи, на вирішення абсолютної більшості бібліотечних проблем був настільки відчутним, що відомий бібліотекознавець, бібліотекар, а пізніше директор однієї з найстаріших бібліотек ВНЗ України – Харківського університету – К. І. Рубинський визнав за необхідне проаналізувати і обговорити їх роботу у професійному середовищі. Вивчивши досвід бібліотечних комісій найбільших вітчизняних і зарубіжних бібліотек, вчений виступив у 1911 р. на Першому Всеросійському з'їзді з бібліотечної справи з доповіддю «Бібліотечні комісії в академічних бібліотеках» [18]. Високо оцінивши життєво необхідну для бібліотек діяльність бібліотечних комісій і рад, К. І. Рубинський водночас підкреслив, що їхнім головним завданням має бути «...не управління бібліотеками, а турбота про них, обговорення тих питань, які виробляються потребами бібліотеки...».

Одним з найяскравіших прикладів участі вчених в організації роботи бібліотек може служити історія діяльності Тимчасового Комітету (ТК) для створення Національної бібліотеки Української Держави в м. Києві [5, с. 24–41; 2, с. 14–54; 20]. Комітет був заснований 23 серпня 1918 р. До нього увійшли

академіки В. І. Вернадський, А. Є. Кримський, С. А. Єфремов, Д. І. Багалій, відомі вчені Г. П. Житецький, В. А. Кордт. Уряд виділив 500 тис. крб. на діяльність Комітету. Ще не маючи приміщення, фонду, штату, Комітет розпочав створення бібліотеки. Вчені розробили Статут бібліотеки, виробили стратегію комплектування фонду, розглядали варіанти тимчасових приміщень для бібліотеки, займалися підбором кадрів.

В архіві НБУВ зберігаються два томи протоколів засідань ТК. Це приголомшливі за силою впливу документи, які свідчать про те, як вчені зі світовими іменами, дійсні члени Академії наук України (а В. І. Вернадський ще й академік Російської академії наук) регулярно, раз на п'ять днів, збиралися в Міністерстві народної освіти, а пізніше в кабінеті Президента Академії наук України та обговорювали нагальні проблеми бібліотеки, що створювалася. Кожен член Комітету відповідав за конкретну ділянку роботи. Всі рішення протоколювалися, кожне засідання розпочиналося з зачитування протоколу та аналізу зробленого.

На час вимушеного від'їзду В. І. Вернадського з Києва (осінь 1919 р.) Національна бібліотека вже розгорнула роботу за всіма, передбаченими Статутом, напрямками. Цілеспрямовано формувався фонд з усіх галузей знань, особливо активно поповнювався відділ «Ukrainica». Був укомплектований штат, запрацювала Рада бібліотекарів, почалася робота з обліку літератури та її класифікації. З лютого 1920 р. виходить журнал «Книжний вісник», що висвітлює роботу бібліотеки. У серпні створена бібліотека з півмільйонним фондом (упорядковано на той час було 25 000) приступила до обслуговування читачів [5, с. 32].

Протягом майже п'яти років Тимчасовий комітет успішно виконував не тільки функції колективного управління бібліотекою, але й знаходив оптимальні шляхи організації основних бібліотечних процесів. А головне, вчені спільно з діячами культури, фахівцями бібліотечної та книжкової справи виробили концепцію розвитку Національної бібліотеки як установи з позаполітичним статусом і широкими функціями бібліотеки загальнонаціональної і водночас головної наукової бібліотеки Академії, науково-дослідного та методичного центру в галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства. У квітні 1923 р. Тимчасовий Комітет передав повноваження Раді бібліотекарів.

На початку 30-х рр., коли мережа наукових установ Всеукраїнської Академії наук, а отже і їх бібліотек, стрімко розросталася, коли потрібно було

наукову роботу максимально наблизити до вирішення народногосподарських проблем, коли гостро постали питання забезпечення вчених вітчизняною і особливо іноземною науковою літературою, раціоналізації роботи академічних бібліотек, знадобився вже набутий досвід участі вчених у налагодженні бібліотечно-бібліографічного обслуговування потреб науки.

Створена восени 1929 р. Бібліотечна комісія ВУАН покликана була контролювати виконання бібліотеками затвердженого Президією плану реорганізації бібліотечної справи в Академії, сприяти зміцненню зв'язків між бібліотеками академії наук республік Союзу, насамперед, що стосувалося обміну виданнями, організації міжбібліотечного абонементу. Комісія ставить питання про необхідність планування діяльності бібліотек, вдосконалення роботи з обов'язковим примірником, налагодження централізованого комплектування іноземною науковою літературою через спеціально створене при ВБУ Бюро міжнародного книгообміну. З 1936 р. ВБУ приступила до централізованої обробки зарубіжної монографічної літератури для бібліотек академічних інститутів. У користування читачам надається зведений каталог зарубіжних періодичних видань за 1900–1930 рр., що зберігаються у фондах 158 наукових бібліотек Києва. Створюються каталоги спеціалізованих фондів. Бібліотечна комісія розглядає також стан науково-дослідної роботи з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, методичного керівництва бібліотеками мережі [5, с. 47–50, 61–65].

З початком Великої Вітчизняної війни і евакуацією Академії та її установ до Уфи діяльність БК була, по суті, згорнута, хоча голові Бібліотечної ради (так називалася в цей період Бібліотечна комісія) давалися окремі доручення від Президії, пов'язані в основному із забезпеченням вчених вітчизняною та зарубіжною науковою літературою.

У повоєнні роки головним завданням Бібліотечної ради стає допомога бібліотекам у відновленні їх фондів. За ініціатииви Ради Президія Академії наук УРСР звернулася до Ради Міністрів СРСР з проханням виділяти бібліотекам найбільших інститутів обов'язковий платний примірник видань СРСР за профілем їхньої діяльності. 26 бібліотек АН України стали отримувати такий примірник через московську контору «Академкниги» [3, с. 97].

У 1946 р., провівши комплексну перевірку роботи бібліотек мережі, Президія АН УРСР вживає низку заходів, спрямованих на поліпшення їх роботи: у структурі Центральної бібліотеки була

створена інспектура, яка разом з Бібліотечною радою обстежила роботу 37 бібліотек Києва і Львова. Виявлені недоліки та шляхи їх усунення обговорювалися на Президії Академії, висвітлювалися на сторінках «Вістей АН УРСР» – головного друкованого органу Президії, у професійній пресі [7, 13]. Під егідою Бібліотечної ради були розроблені положення про роботу бібліотеки НДУ, про керівництво мережею бібліотек Академії, типові правила користування літературою, форми планово-звітної документації, проведено низку семінарів для бібліотекарів. Все це, звичайно ж, сприяло поліпшенню роботи бібліотек.

У 1949 р. Бібліотечну Раду реорганізують у Бібліотечну комісію, значно розширюється коло питань, якими вона має опікуватися [3, с. 148–149; 14, с. 30–32].

До вже традиційних проблем формування, обліку та використання книжкових фондів додалися питання інвентаризації, оброблення і збереження рукописних фондів установ АН УРСР, їх мікрофільмування та фотокопіювання, розширення внутрішньосоюзних та міжнародних книгообмінних зв'язків бібліотек, організації довідково-бібліографічного апарату, який би відображав сучасний рівень розвитку науки, залучення до цієї роботи провідних учених, створення системи бібліографічної роботи, підвищення кваліфікації бібліотекарів мережі, розроблення нормативно-інструктивних документів, що регламентують основні напрями діяльності бібліотек [3, с. 219–220].

Особлива увага приділялася посиленню взаємодії Бібліотечної комісії з бібліотечними радами, бібліотеками системи АН СРСР та АН союзних республік щодо організації обміну досвідом бібліотечно-інформаційного забезпечення науки [10, 11, 14].

Члени БК АН УРСР вивчали досвід роботи Бібліотечної ради у Москві та Ленінграді, працювали в тимчасових і постійних комісіях Бібліотечної ради АН СРСР з питань обліку книжкових фондів, нормування праці, формування фондів наукових бібліотек, координації науково-дослідної та науково-методичної роботи, рецензували розроблені Бібліотечною радою АН СРСР нормативно-інструктивні документи, розробляли на їх основі власні, що враховували специфіку функціонування бібліотек мережі АН України.

На відміну від більшості бібліотечних систем республіканських академії наук, у т. ч. і Російської Федерації, де бібліотеки мережі є філіями або відділеннями центральної бібліотеки, бібліотечна мережа АН України розвивалася шляхом функціо-

нальної централізації. Бібліотеки інститутів залишалися у структурі НДУ, Центральна бібліотека здійснювала організаційно-методичне керівництво, і лише окремі напрями діяльності – комплектування іноземною літературою, суспільно-політичними виданнями – були централізовані.

У 1964 р. Бібліотечна комісія АН УРСР була реорганізована в Бібліотечну раду [3, с. 278–280]. Її структуру утворювали бюро і три секції – фізико-математичних; хіміко-технологічних та біологічних; суспільних наук, а також Бібліографічна і Бібліотекознавча комісії.

Члени Бібліотечної ради АН УРСР, фахівці ЦНБ АН України вважали наради директорів бібліотек АН СРСР і АН союзних республік, які проводилися Бібліотечною радою АН СРСР, гарною школою підвищення орієнтації в бібліотечних проблемах, тому з ентузіазмом брали участь у виконанні планової тематики Ради, виступали на її нарадах з доповідями та повідомленнями, регулярно друкувалися в загальноакадемічних збірниках наукових праць. Безумовно, співпраця рад протягом багатьох десятиліть була дієвою формою професійних комунікацій.

Бібліотечна рада регулярно проводила комплексні дослідження діяльності бібліотек. Вони передбачали як вивчення роботи, так і надання необхідної консультаційно-методичної допомоги, узагальнення та поширення досвіду роботи. За рекомендацією Бібліотечної ради в штаті ЦНБ було збільшено кількість методистів до трьох осіб, кожен з них був куратором бібліотек однієї з секцій. До надання методичної допомоги бібліотекам мережі залучаються всі відділи ЦНБ за напрямками своєї діяльності. Згодом до складу Бібліотечної ради ввели посаду вченого секретаря, що сприяло організаційному забезпеченню діяльності Ради [11, с. 33–35]. Таким чином, у 60-ті рр. сформувався чіткий механізм організаційно-методичного забезпечення роботи бібліотек НДУ та її координації як на загальносоюзному, так і на республіканському рівнях [19].

Після надання ЦНБ статусу науково-дослідної установи Академії наук України бібліотеки мережі стали активніше залучатися до науково-дослідної роботи. Вони брали участь у загальносоюзних дослідженнях з проблем формування фондів наукових бібліотек (1971–1974 рр.), використання зарубіжних періодичних видань (1980, 1984–1987 рр.), розвитку централізації бібліотек мережі (1985–1987 рр.), у дослідженні БР АН України з вивчення ресурсних можливостей інформаційних підрозділів установ Академії (1992–1993 рр.).

Результати наукової роботи обговорювалися на засіданнях Бібліотечної ради. Приймалися рішення щодо вдосконалення певного напрямку діяльності бібліотечно-інформаційних підрозділів, окремі (найбільш цікаві) напрацювання висвітлювалися не тільки у фахових виданнях, а й в офіційному виданні Академії наук України – «Віснику АН УРСР» [12, 21].

У 1981 р. Бібліотечна рада розробляє і затверджує «Положення про систему підвищення кваліфікації кадрів бібліотек НДУ АН УРСР». У ньому чітко визначені завдання, напрями діяльності та організаційна структура цієї системи, передбачено диференційоване навчання різних категорій бібліотечних працівників мережі. У бібліотеках інститутів було створено школи передового досвіду з усіх напрямів діяльності бібліотек, на базі яких регулярно проводилися заняття, стажування, семінари. З метою підвищення вимог до професійної кваліфікації завідуючих бібліотек, за рішенням Бібліотечної ради, призначення на посаду завідувача бібліотеки адміністрація установи могла провести тільки після узгодження кандидатури претендента з Бібліотечною радою [11, с. 37].

Упродовж 80-х рр. Рада дедалі більше уваги приділяє питанням створення єдиної автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (АБІС) і впровадження новітніх інформаційних технологій. Так, у вересні 1987 р. відбулося спільне виїзне засідання Проблемної комісії з автоматизації та механізації бібліотечно-бібліографічних процесів Бібліотечної ради АН СРСР і Бібліотечної ради АН УРСР, на якому порушувалися проблеми розроблення концепції створення АБІС АН УРСР, автоматизації окремих бібліотечно-бібліографічних процесів [6, с. 271–272]. Інституту кібернетики було доручено розроблення програмного забезпечення для бібліотек АН УРСР. Вчені, члени Бібліотечної ради вважали, що створення АБІС, яка має здійснювати інформаційне забезпечення науково-дослідної роботи установ Академії, потребує докорінної перебудови науково-інформаційної роботи в інститутах, реорганізації відділів НТІ в центри інформаційного аналізу з наданням їм статусу наукових підрозділів, залучення до роботи в них провідних учених, організації взаємодії цих підрозділів і бібліотек. Голова Бібліотечної ради Академії наук УРСР І. К. Походня поінформував членів Ради про роботу таких підрозділів в Англії, де головною їх функцією є створення програмно-орієнтованих банків даних, підготовка прогнозно-аналітичної та оглядової інформації. В інститутах проблем мате-

ріалознавства, електрозварювання, ядерних досліджень, надтвердих матеріалів, біології південних морів, Фізико-технічному інституті низьких температур такі підрозділи були створені, але фактографічна інформація, яку акумулювали ці центри, через недостатню оснащеність комп'ютерною технікою, відсутність єдиного програмного забезпечення була зафіксована в традиційних картотеках. Бібліотечна рада створила робочу групу, якій було доручено розробити основні напрями концепції перебудови системи інформаційного забезпечення наукових досліджень в АН УРСР [11].

Необхідність переходу до якісно нового рівня інформаційно-бібліотечного забезпечення наукового процесу, надання вченим оперативного доступу до інформаційних ресурсів бібліотек та інформаційних центрів світу поставила перед Бібліотечною радою безліч нових проблем і завдань [4, с. 269–270]. У зв'язку з цим на базі Бібліотечної ради в лютому 1990 р. створюється Інформаційно-бібліотечна рада (ІБР) [6]. Плідно працює Методична комісія ІБР. Вона регулярно розробляє інструктивно-методичні матеріали, що регламентують напрями діяльності бібліотек інститутів, надає консультації, в яких пропонуються шляхи розв'язання складних проблем і публікує їх у збірниках з організації роботи бібліотек.

У 1992 р., заслухавши звіт про роботу ІБР, Президія АН України прийняла постанову, що на багато років визначила напрями роботи Ради – створення єдиної автоматизованої бібліотечної системи інформаційного супроводу наукових досліджень у галузі соціогуманітарних, природничих і технічних наук, про впровадження у бібліотеках сучасних високоефективних технологій, а також посилення роботи щодо забезпечення збереження, вивчення та популяризації книжкових та рукописних фондів АН України, створення національної бібліографії, власних інформаційних продуктів, розвиток ЦНБ АН України ім. В. І. Вернадського та ЛНБ ім. В. Стефаника як провідних науково-інформаційних та культурно-освітніх центрів [10, 11, 22].

Особливе місце в роботі Бібліотечної комісії, Бібліотечної та Інформаційно-бібліотечної рад займали питання збереження унікальних книжкових зібрань ЦНБ АН УРСР, а з 40-х років ХХ ст. й Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. Справа в тому, що переважна більшість рукописних і стародрукованих книг, створених в Україні за весь період писемності і друкарства, великі колекції іноземної наукової літератури зосереджені саме у фондах цих академічних бібліотек. У Бібліо-

теці ім. В. І. Вернадського, крім усього іншого, зберігається також архів вітчизняних творів друку, архіви академічних установ, особисті архіви та бібліотечні колекції видатних українських учених, письменників, митців, культурних і громадських діячів. Унікальними книжковими зібраннями володіють і академічні інститути. Основою фондів багатьох інститутських бібліотек стали бібліотеки та колекції засновників і провідних вчених інститутів – О. Богомольця, Т. В'яземського, Б. Грінченка, М. Грунського, В. Данилова, С. Зернова, А. Іоффе, Р. Кавецького, О. Ковалевського, М. Крилова, П. Тутковського, І. Францевича – більше шістдесяті особистих колекцій і бібліотек, а також зібрання наукових праць, архіви багатьох поколінь співробітників наукових установ.

Особливості створення фондів Бібліотеки ім. В. І. Вернадського та ЛНБ ім. В. Стефаника, яким водночас були передані найбільші й найдавніші книжкові зібрання, породили проблеми, які академія вже вирішує багато десятиліть. Через нечисленність штату, відсутність площ бібліотеки не могли вчасно обробити величезні, багатомільйонні надходження. Після первинного відбору найцінніших і рідкісних видань ця література осідала в так званих обмінно-резервних фондах, або, як їх ще називають, «фондах концентрації». Стурбовані долею цих невпорядкованих масивів, що зберігаються в непристосованих, часто неопалюваних приміщеннях, вчені – члени рад, починаючи з 30-х рр. регулярно порушували питання про введення цієї літератури в науковий обіг, про збереження інститутських колекцій, а Президія АН України постійно вишуквала для цього додаткові кошти, штати, площі. Особливо активно ця робота велася упродовж 80–90-х рр. На сьогодні первинний облік і обробка цих фондів завершені, ведеться відбір цінної наукової літератури для доукомплектування фондів основного зберігання, відновлюються розсіяні книжкові колекції. Потрібно відзначити, що помітна активізація наукової роботи НБУВ та ЛННБ пов'язана саме з вивченням і упорядкуванням їх книжкових та рукописних зібрань, створенням друкованих каталогів на окремі види видань, підготовкою репертуару української книги та періодики, розробленням проблем української бібліографістики. Проводяться спільні дослідження з бібліотеками Болгарії, Чехії, Словаччини в галузі історії друкарства у слов'янських країнах, культурних взаємовпливів у розвитку літератури, музики, живопису. Так за підтримки Російського гуманітарного наукового фонду протягом 2005–

2007 рр. реалізовано Почаївський проект – дослідження видань кириличного друку Почаївської друкарні за 1734–1830 рр., що зберігаються у фондах БАН РАН та НБУВ НАН України. Готується друкований каталог поекземплярного опису кириличних стародруків почаївських книг (1400 прим.), у Санкт-Петербурзі вийшов «Почаївський збірник», НБУВ підготувала збірник статей «Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки», електронний альбом художнього оформлення почаївських стародруків. На сайті НБУВ Почаївський проект представлений на сторінці відділу стародруків і рідкісних книг [9].

Говорячи про діяльність вчених НАН України, спрямовану на збереження культурних цінностей, варто торкнутися їх роботи в рамках створеної при ІБР на початку 90-х рр. Комісії з питань вивчення і збереження культурно-історичної спадщини українського народу. Саме у той час польська сторона розгорнула чергову кампанію, спрямовану на переміщення до Польщі колекції «Регія», купленої на початку XIX ст. Кременецьким лицеем у спадкоємців останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського, яка зберігається у НБУВ, і колекції «Оссолінеум» – особистої бібліотеки відомого польського вченого графа Ю. Оссолінського, подарованої ним у 1817 р. місту Львову. Члени комісії підготували аналітичні матеріали про ці колекції, історію їх створення, придбання, побутування в Україні. Юристи-міжнародники Інституту держави і права НАН України підготували відповідні юридичні довідки та пропозиції Міністерству закордонних справ України щодо можливих варіантів обміну культурними цінностями. Переміщення було визнано недоцільним. Проте члену-кореспонденту НАН України, директору ЛННБ ім. В. Стефаніка М. М. Романюку, який є членом ІБР, у 2004 р. довелося відстоювати право на «Оссолінеум» ще й у складі міжнародної українсько-польської комісії. Нині, відповідно до міжнародних угод, сторони сприяють одна одній у вивченні полоніки, що зберігається в бібліотеках України, і україніки, зосередженої в наукових установах Польщі. Ведеться оцифрування документів, передбачається підготовка спільних наукових праць, видання каталогів, проведення конференцій і творчих зустрічей [17].

Соціально-політичні та економічні зміни, які відбуваються в Україні з початку 90-х рр., скорочення асигнувань на розвиток бібліотек, митні складності, відсутність у бібліотечних установах рахунків у відповідній валюті перешкождали здійсненню книгообміну і організації передплати на

пострадянському просторі. Це змушує ІБР шукати нетрадиційні шляхи постачання бібліотек необхідною літературою, зокрема використовувати дипломатичні канали для її доставки, а вчених і керівників інститутів виявляти особисту ініціативу в придбанні та доставці необхідних видань.

Бібліотеки установ НАН України природничо-наукового профілю дуже вдячні БЕН РАН за забезпечення їх науковими виданнями установ РАН через створений у ці важкі роки при БЕН колектор «Книжный мир». Інститути України в обмін на продукцію своїх видавництв отримують російськомовні наукові матеріали установ РАН. Так Інститут металофізики НАН України в обмін на свої щоквартальники «Наносистеми, наноматеріали, нанотехнології» отримує з колектора 14–15 найменувань журналів Російської Академії. Інститут математики отримує з колектора БЕН журнали, препринти, збірники праць Інституту математики СВ РАН ім. С. Л. Соболева, Математичного інституту ім. В. А. Стеклова, Інституту системного аналізу РАН, ВЦ ім. А. О. Дородніцина РАН, Санкт-Петербурзького математичного товариства. Інститут фізіології ім. О. О. Богомольця в обмін на 4 комплекти свого журналу «Нейрофізіологія» отримує «Журнал общей биологии», журнали «Природа», «Успехи современной биологии», «Радиационная биология и радиэкология».

Як не парадоксально це звучить, але труднощі пострадянського періоду підштовхнули бібліотеки республік колишнього Союзу до співпраці не тільки на рівні центральних бібліотек, бібліотечних рад, а й на рівні рядових бібліотек [21]. Зміцнилися прямі зв'язки між бібліотеками Російської і Української академій. Бібліотеки інститутів фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України і вищої нервової діяльності РАН постійно обмінюються електронною поштою статтями своїх вчених, досвідом роботи. Плідні зв'язки встановилися між бібліотекою Інституту ботаніки НАН України та ЦНБ Далекосхідного відділення РАН; бібліотекою Радіоастрономічного інституту НАН України (Харків) та бібліотеками інститутів РАН – земного магнетизму, іоносфери і поширення радіохвиль, космічних досліджень, прикладної фізики та прикладної астрономії.

Бібліотека Інституту біології південних морів (Севастополь), втративши можливість забезпечувати вчених реферативною інформацією ВІНІТІ, почала шукати шляхи доступу до міжнародної інформації з проблематики інституту. Нині бібліотека, будучи членом європейської і міжнародної асо-

ціяцій бібліотек та інформаційних центрів у галузі водних наук і співпрацюючи з міжнародною інформаційною системою з гідробіологічних наук і рибальства «АСФІС» (ASFIS – Aquatic Sciences and Fisheries Information System), яка видає реферативний журнал «Асфа» (ASFA – Aquatic Sciences and Fisheries Abstracts), а також з Міжурядовою океанографічною комісією ЮНЕСКО з питань морського інформаційного менеджменту, стала, по суті, інформаційним центром для бібліотек інститутів водної і морської тематики України, а також Центральної та Східної Європи, постійно залучає їх до участі в міжнародних програмах і проектах, за підсумками яких бібліотеки отримують доступ до інформації, електронну техніку [22]. Бібліотека відбирає з українських видань інформацію, що входить до сфери інтересів ASFA, вводить реферати у світовий банк даних і отримує безкоштовний доступ до міжнародних даних цього банку, отримує по МБА копії статей, малотиражні видання, CD-ROMи і розміщує цю інформацію на своєму сервері. Бібліотека є регіональним тренінг-центром у галузі морського інформаційного менеджменту, регулярно проводить навчання бібліотечних фахівців. У 2007 р., наприклад, на базі Карадазького природного заповідника вона провела триденний тренінг для бібліотек України та Росії (10 учасників) щодо створення інститутських репозитаріїв за участю тренерів з Англії, Бельгії і Міжнародну конференцію бібліотек країн Центральної та Східної Європи з перехідною економікою (43 учасники) з морського інформаційного менеджменту. Фінансування цих заходів проводилося за рахунок гранту Європейської асоціації бібліотек та інформаційних центрів у галузі водних наук і Міжурядовою океанографічною комісією ЮНЕСКО. З 2008 р. запущено проект «Електронний репозитарій СЕЕМаR» для бібліотек з водних і морських наук європейських країн з перехідною економікою. Потрібно зауважити, що прагнення бібліотек до співпраці в галузі інформаційної роботи дуже потребує підтримки вчених, скажімо, на етапі відбору та реферування наукової літератури для міжнародних банків даних.

Говорячи про багатопланову роботу ІБР, спрямовану на реалізацію програми НАН України з інформатизації, не можна не згадати про організаційні заходи ІБР, спрямовані на консолідацію зусиль усіх відомств, причетних до роботи з приведення таблиць ББК у відповідність з рівнем сучасного наукового знання, до створення єдиної інформаційної мови АБІС, до реалізації корпоративного

проекту «Національний формат представлення бібліографічних даних».

Координаційні зусилля ІБР сприяють упровадженню вискоєфективних інформаційних технологій, реалізації інноваційних проектів створення національної електронної бібліотеки, національної системи наукових електронних видань «Бібліотека – суспільству», інтернет-проекту «Науково-інформаційний портал України», забезпеченню доступу до міжнародних інформаційних ресурсів, гармонійному використанню традиційних і електронних носіїв інформації в інформаційному забезпеченні потреб науки [22].

Відчутну допомогу бібліотекам наукових установ у реалізації рішень ІБР надають інформаційно-бібліотечні ради інститутів. Вони забезпечують узгодженість роботи бібліотек з основними напрямками та планами науково-дослідної роботи інститутів, залучають вчених до вирішення бібліотечних проблем: комплектування фондів, забезпечення їх збереження, вдосконалення довідкового апарату, впровадження сучасних інформаційних технологій.

Таким чином, можна сказати, що закладений ще у першому статуті Української Академії наук підхід, відповідно до якого Національна бібліотека і бібліотеки наукових установ повинні розвиватися як єдина інформаційна система, де універсальний за змістом фонд головної бібліотеки доповнюється ретельно підібраними галузевими фондами бібліотек наукових установ, де уніфіковані основні бібліотечні процеси і технології, пошуковий апарат, саме завдяки участі вчених реалізовувався на всіх етапах розвитку Академії і набув закріплення у затверджених Радою організаційно-методичних документах [20]. Роботу цього координаційного, дорадчого органу вчених, що спрямовує всі зусилля на раціональну організацію наукового знання, в різні періоди очолювали провідні вчені Академії наук України, академіки Е. І. Чернишов, А. І. Білецький, К. І. Білодід, М. Ф. Гулий, В. М. Русанівський, І. К. Походня, В. В. Немошкаленко. У 2003 р. Головою ІБР призначений генеральний директор НБУВ, академік НАН України О. С. Онищенко. Одночасно (з 1996 р., від часу заснування) він є і головою Ради директорів наукових бібліотек (НБ) та науково-інформаційних центрів (НІЦ) академії наук – членів МААН, що є правонаступницею Міжнародної асоціації академічних бібліотек і науково-інформаційних центрів.

Згідно з «Положенням про Раду директорів...», її основними завданнями є координація зусиль НБ і НІЦ у інформаційному забезпеченні науки в ака-

деміях – учасницях МААН, створення єдиного інформаційного простору науки, організація обміну продуктами професійної наукової та інформаційно-бібліографічної діяльності НБ і НІЦ, підготовка спільних видань, виконання спільних наукових програм, розвиток наукових зв'язків з бібліотеками та інформаційними установами світового співтовариства.

Діяльність Ради директорів, визначення нею пріоритетних напрямів інформаційної взаємодії, кардинальних змін у роботі НБ і НІЦ, пов'язаних з інформатизацією, впровадженням сучасних інформаційних технологій, сприяла активізації роботи інформаційно-бібліотечних рад національних академій наук, зосередженості їх на оперативному вирішенні саме тих проблем, які є нагальними для формування єдиного інформаційно-інтелектуального наукового простору.

Рада директорів багато уваги у свій час приділила вирішенню організаційних проблем, пов'язаних з узгодженням податкового та митного законодавства у галузі міжнародного книгообміну країн, академії яких утворили асоціацію, сприяла підписанню міжнародних угод, що мало забезпечити пільгові поштові послуги, безплатне ввезення і вивезення літератури на теренах СНД.

За рішенням Ради МААН налагоджено безвалютний обмін науковими журналами національних академій наук. Ця робота набула регулярного характеру. Активним партнером НБУВ з книгообміну є Російський гуманітарний науковий фонд (РГНФ), який, починаючи з 1999 р. передав Бібліотеці декілька тисяч томів наукових видань, опублікованих за його видавничою програмою. НБУВ, у свою чергу, сформувала для РАН книжний дар НАН України – більше 3,5 тис. монографій, наукових збірників, періодичних видань установ Академії, що репрезентують сучасний рівень розвитку української науки. Активно обмінюється НБУВ документами з бібліотеками Російської Академії наук – БПН РАН, БАН, ДПНТБ СВ РАН, з ЦНБ ім. Я. Коласа НАН Білорусі, з центральними бібліотеками академії наук Азербайджану, Казахстану, Туркменістану, Узбекистану.

Радою директорів схвалена практика створення консорціумів наукових бібліотек для забезпечення доступу до БД зарубіжних наукових періодичних видань та їх спільного використання. В Україні з 2006 р. успішно діє загальноакадемічний Центр онлайн-науково-інформаційних ресурсів. Упродовж останніх років на базі консорціумів значно покращилось обслуговування зарубіжними науко-

вими виданнями практично в усіх країнах Співдружності.

Особливу увагу Рада директорів приділяє обміну електронними ресурсами шляхом представлення на веб-сайтах НБ і НІЦ ресурсів власної генерації, створених на корпоративній основі зусиллями провідних наукових бібліотек: електронних каталогів, бібліографічних, реферативних, фактографічних, повнотекстових БД з метою включення національних інформаційних ресурсів у міжнародну систему наукових електронних комунікацій.

В Україні реалізовано проект створення загальноакадемічного порталу наукової періодики, корпоративної системи реферування української наукової літератури. На єдиній технологічній платформі створюється загальнодержавний депозитарій наукової періодики як складова Національної електронної бібліотеки України «Бібліотека-XXI». Зрозуміло, що реалізація цих проектів здійснюється під пильною увагою і за сприяння Інформаційно-бібліотечної ради НАН України.

Важливим напрямом діяльності Ради директорів НБ і НІЦ є реалізація наукових проектів, які мають на меті збереження, використання і популяризацію історико-культурної спадщини країн Співдружності, створення інтегрованих інформаційних ресурсів бібліотек, архівів, музеїв цих країн. У межах міжнародної програми ЮНЕСКО «Пам'ять світу» маанівські бібліотеки приступили до оцифрування рідкісних і цінних видань своїх фондів.

Перспективною для національних бібліотек і для НБУВ, зокрема, є участь у реалізації проекту TEL-ME-MOR з оцифрування фондів десяти національних бібліотек, які у 2005 р. приєдналися до Ради ЄС з метою інтеграції інформаційних ресурсів і створення розподіленої цифрової бібліотеки Європи. НБУВ брала участь у реалізації проекту FUMAGABA, за результатами якого в TEL повністю інтегровані реферативна база даних «Україніка наукова» і зібрання електронних версій авторефератів дисертацій (40 тис. документів). Розроблено «План розвитку Європейської бібліотеки в Україні».

Як базова організація Ради директорів НБ і НІЦ НБУВ активно співпрацює з Некомерційним партнерством «Библиотечная Ассамблея Евразии». У грудні 2010 р. між НБУВ та НП «БАЄ» укладено угоду про участь у проекті «Золотая коллекция Евразии».

У 2010 р. НБУВ як потенційний партнер проекту «Світова цифрова бібліотека» (WDL) брала участь у робочій нараді бібліотек – учасниць даного проекту (США, Вашингтон).

Бібліотека формує цифрову колекцію найцінніших видань, які становлять національне надбання, для відображення на порталі НБУВ (рубрика «Пам'ять України») та для подання до Європейської бібліотеки, Світової цифрової бібліотеки, а також до проекту «Золотая коллекция Евразии» НП «БАЕ».

Це далеко не повний перелік спільних справ, якими опікуються Рада директорів НБ і НІЦ та інформаційно-бібліотечні ради національних академій наук, справ, що збагачують наші творчі зв'язки, допомагають на основі співробітництва, дружби, професійної підтримки вирішувати важливе для всіх завдання – створення єдиного інформаційного простору науки.

Список використаної літератури

1. *Акимова О. А.* Международные информационные системы в области водных и морских наук / О. А. Акимова // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: труды 9-й Междунар. конф. «Крым-2002» (г. Судак, 8–16 июня 2002 г.). – М., 2002. – Т. 1. – С. 454–458.
2. *Дубровіна Л. А.* Історія національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського 1918–1941 / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 1998. – 337 с.
3. *Дубровіна Л. А.* Історія національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 1941–1964 / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., – 2003. – 357 с.
4. *Дубровіна Л. А.* Історія національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського 1965–1991 / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., – 2008. – 373 с.
5. История Центральной научной библиотеки АН УССР / АН УССР. Центр. науч. б-ка АН УССР; отв. ред. И. К. Белодед. – К.: Наук. думка, 1979. – 226 с.
6. Інформаційно-бібліотечна рада НАН України: Положення та склад Ради. – К., 1992. – 6 с.
7. *Карпенко Г. В.* В Президії Академії наук УРСР / Г. В. Карпенко // Вісті АН УРСР. – 1946. – № 8. – С. 95.
8. Книга и книжное дело в Украинской ССР: сб. документов и материалов. 1917–1941. – К.: Наук. думка, 1985. – С. 236–239.
9. *Ковальчук Г. И.* Совместный «Почаевский проект» академических библиотек России и Украины: продолжение работы / Г. И. Ковальчук // Федоровские чтения. – М.: Наука, 2007. – С. 357–362.
10. *Кулаковська Т. Л.* Бібліотечно-інформаційна система НАН України: (20-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.): дис. канд. іст. наук: 07.00.08 / НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2006. – 244 арк.
11. *Кулаковська Т. Л.* Роль інформаційно-бібліотечної ради НАН України у становленні і розвитку бібліотечно-інформаційної системи НАН України: історія, сучасний стан, перспективи / Т. Л. Кулаковська // Наукові праці НБУВ: Бібліотеки Національної академії наук України: історія і сучасність. – К., 2006. – Вип. 15. – С. 22–47.
12. *Малолетова Н. І.* Як використовується зарубіжна наукова періодика / Н. І. Малолетова, Р. Л. Красій, А. А. Свобода // Вісн. АН УРСР. – 1989. – № 8. – С. 67–71.
13. *Меженко Ю.* Про стан мережі бібліотек наукових установ Академії наук УРСР: доп. директора БАН УРСР на Президії АН УРСР 21 червня 1946 р. / Ю. Меженко // Журн. Бібліотеки Академії наук УРСР. – 1946. – № 2. – С. 3–13.
14. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: Бібліотеки Національної академії наук України: історія і сучасність. – К., 2006. – Вип. 15. – 365 с.
15. Організація роботи бібліотеки науково-дослідної установи НАН України: зб. документів. – К.: НБУВ, 1997–2008. – Вип. 1–5.
16. Робота бібліотек науково-дослідних установ НАН України: інформаційно-аналітичний огляд. – К.: НБУВ, 1996–2010. – Вип. 1–15.
17. *Романюк М. Н.* Границы не должны разъединять / М. Н. Романюк // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: науч.-практ. и теорет. сб. – К., 2006. – Вып. 4. – С. 416–426.
18. *Рубинский К. И.* Библиотечные комиссии в академических библиотеках / К. И. Рубинский // Тр. Первого Всерос. съезда по библиотечному делу, состоявшегося в С.-Петербурге с 1-го по 7-е июня 1911 г.: В 2-х ч. – СПб., 1912. – Ч. 2: Доклады. – С. 79–92.
19. *Свобода А. А.* Методична діяльність як типологічна функція національної бібліотеки (перспективи її розвитку в НБУВ) / А. Свобода // Бібл. вісн. – 1998. – № 2. – С. 6–10.
20. *Свобода А. А.* Работа над будущим человечества: организация знаний / А. А. Свобода // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: науч.-практ. и теорет. сб. – К., 2009. – Вып. 7. – С. 290–312.
21. *Смаглова Н. И.* Внедрение результатов научно-исследовательской работы как основа повышения эффективности деятельности библиотек научных учреждений АН Украинской ССР // Проблемы организации труда и управления библиотечно-библиографическими процессами: сб. науч. тр. – М., 1989. – С. 5–11. (Б-ки АН СССР и АН союзных республик).
22. *Солоіденко Г. И.* Научно-методическая деятельность НБУВ и ее влияние на развитие сети библиотек научно-исследовательских учреждений НАН Украины / Г. И. Солоіденко // Информационное обеспечение науки. Новые технологии: сб. науч. тр. / Н. Е. Каленов (ред.). – М.: Науч. мир, 2009. – С. 27–41.

Україна – Бельгія: взаємодія літератур

Рец. на: **Українсько-бельгійські літературні зв'язки. 1870–2008** : бібліогр. покажч. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка ; уклад.: Т. Добко, Я. Кравець, Н. Дацькова, М. Чиж ; редкол.: О. Онищенко, Т. Арсеєнко, В. Горовий [та ін.]. – Київ ; Львів, 2010. – 244 с. Покажч.: с. 221–241.

Попередня бібліографія, присвячена темі міжлітературних взаємин, виходила друком у 2005 р. Це був посібник «Сербські фольклор і література в українських перекладах та дослідженнях. 1837–2004», підготовлений силами фахівців Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. І ось у 2010 р. європейська наукова спільнота отримала у своє розпорядження чергову науково-бібліографічну працю – покажчик літератури «Українсько-бельгійські літературні зв'язки. 1870–2008» (Київ; Львів, 2010), підготовлений бібліографами Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) Тетяною Добко, Наталією Дацьковою, Марією Чиж та професором Львівського національного університету імені Івана Франка Яремою Кравцем.

Щойно видана праця є першою спробою в українській і бельгійській бібліографіях комплексно представити багаторічні українсько-бельгійські літературні зв'язки, які є важливою складовою тісних відносин між нашими країнами і народами в економічній, культурній та гуманітарній сферах. Посібник підготовлений на виконання Плану заходів з реалізації домовленостей, досягнутих під час візиту в Україну Міністра закордонних справ Королівства Бельгія Карела де Гухта у червні 2005 р. Зініціював підготовку покажчика генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, академік Олексій Онищенко. Він і очолив редакційну колегію, до якої увійшли науковці НБУВ Тетяна Арсеєнко, Валерій Горовий, Любов Дубровіна, Володимир Омельчук, а також дослідник і перекладач нідерландської літератури Ярослав Довгополий, поет Ігор Калинець, перекладач Всеволод Ткаченко та ін.

Вступну частину видання становлять: вітальні слова Надзвичайного і Повноважного Посла України в Королівстві Бельгія Євгена Бершеди та Надзвичайного і Повноважного Посла Королівства Бельгія в Україні Марка Вінка; розлога

стаття «Україна і Бельгія: півторастолітній ювілей красного письменства *per translationem*» професора Яреми Кравця та «Українсько-бельгійські зв'язки: досягнення і перспективи» старшого наукового співробітника НБУВ Юлії Половинчак. У матеріалі «Від укладачів» Тетяна Добко і Ярема Кравець докладно знайомлять користувачів зі структурою покажчика, науково-методичними засадами його формування, широтою джерел пошуку тощо.

Видання містить інформацію про переклади українською мовою творів письменників Бельгії та бельгійських народних казок, про видання творів української художньої літератури та фольклору в Бельгії, літературно-критичні матеріали, а також про праці, в яких досліджуються українсько-бельгійські літературні взаємини.

Документальною базою для укладання покажчика слугували фонди Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені І. Франка, Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника, а також приватних зібрань Яреми Кравця, Ігоря Калинця та ін. Для виявлення та опису необхідних джерел було також переглянуто видання органів державної бібліографії, універсальні і галузеві бібліографічні посібники, ретроспективні тематичні покажчики, періодичні видання, пристатейну бібліографію тощо. Були ґрунтовно опрацьовані наукові праці з філологічних наук.

Рецензована книга вирізняється високою видавничою і бібліографічною культурою. Титульний аркуш та зміст подано трьома мовами – українською, французькою та нідерландською. Прізвища письменників у заголовках рубрик – українською і французькою, вказано роки життя особи та справжнє ім'я, якщо письменник друкувався під псевдонімом.

Важливим, з огляду на потреби науковців, котрі досліджують тему міжлітературних взаємин, є збереження у бібліографічному описі стилістики та орфографії текстів, назв, імен тощо. В анотаціях та

Покажчику імен укладачі подали прізвища авторів та назви за сучасним правописом. Шифри зберігання документів у фондах НБУВ, якими супроводжуються записи, дають змогу користувачеві не витратити час на їх пошук у бібліотечних каталогах, а також сигналізують комплекторам про дезидерати.

Бібліографічні записи у покажчику систематизовано за двома основними розділами: «Бельгійська література в Україні» та «Українська література в Бельгії». Кожний розділ складається з підрозділів: «Літературно-критичні праці», «Твори окремих авторів та література про них» і «Народна творчість». До підрозділів «Літературно-критичні праці» включено документи, які відображають загальні питання літературознавства, літературної критики, праці, пов'язані із українсько-бельгійськими взаєминами, або матеріали стосовно творчості окремих письменників.

Підрозділ «Твори окремих авторів та література про них» розділу «Бельгійська література в Україні» складається з трьох частин – «Література латинською мовою», «Література французькою мовою», «Література фламандською, нідерландською мовами». У них відображено українські переклади бельгійських авторів, зокрема Еміля Вергарна, Моріса Метерлінка, Шарля де Костера, Жоржа Сіменона.

Розділ «Українська література в Бельгії» відрізняється від попереднього не лише кількістю записів, але й науково-методичними рішеннями. У ньому, окрім інформації про переклади творів українських авторів, представлено відомості про художні твори українською мовою, що з'явилися друком на території Бельгії та твори французькою мовою з української тематики. Йдеться, насамперед, про творчість українських письменників-класиків – Лесі Українки, Івана Франка, Андрія Чайковського, а також Леоніда Мосендза, Уласа Самчука, майстрів слова, які проживали в зарубіжних країнах: Кузьми Дмитрика, Богдана Куриласа, Романа Кухаря, Володимира Радзиковича, Івана Стоцького, письменників материкової України: Ігоря Калинця, Зиновія Красівського, Степана Сапеляка, Василя Стуса та ін. Цілоком умотивованим є рішення укладачів у цьому ж розділі навести інформацію про публікації творів, літературознавчих розвідок українських письменників Бельгії Романа Бабовала, Зореслави Коваль в Україні та в інших країнах. До цього ж розділу включено твори Ірени Стецик, видані французькою мовою, які стосуються української тематики.

Намагання упорядників розкрити зміст видань, комплексно представити творчий доробок того чи іншого літератора свідчать про здійснену ними велику роботу. Ускладнювали підготовку покажчика численні труднощі, насамперед пов'язані з пошуком першоджерел, відомостей про приналежність деяких франкомовних письменників до бельгійської літератури. Проблемаю було також відтворення українських прізвищ та імен французькою мовою. Справа в тому, що на практиці часто спостерігається відхід від міжнародного стандарту, яким регламентуються правила транслітерації передання латинським шрифтом власних імен та географічних назв для мов, що використовують кирилицю. Тому франкомовне написання прізвищ окремих письменників інколи не збігається з їхнім відтворенням у назвах рубрик, у Покажчику імен. Укладачам доводилося звертатися до багатьох українських та зарубіжних довідкових видань, де часто містилася суперечлива інформація, консультуватися з фахівцями-науковцями, зокрема й бельгійськими.

Допоміжний апарат видання становлять професійно підготовлені Покажчик імен, згадуваних у виданні (як у основній, так і у вступній частинах), Покажчик українських перекладачів бельгійської літератури та Покажчик франкомовних, фламандських і нідерландських перекладачів української літератури. Справжнє ім'я особи та її псевдонім або криптонім пов'язані у Покажчику імен посиланнями. При наявності публікацій творів автора українською та іноземною мовами вони зведені у Покажчику імен за українським варіантом прізвища з відповідними посиланнями.

Безумовно, бібліографічний покажчик є унікальним виданням, він займе гідне місце в інформаційно-пошуковому апараті наукової бібліотеки, допоможе в роботі науковцям, сприятиме глибшому взаємопізнанню наших культур та поживленню українсько-бельгійських творчих і наукових контактів. Великий інтерес до книги існує як в Україні, так і у Королівстві Бельгія, про що засвідчила, зокрема, презентація видання, яка відбулася 7 грудня 2010 р. у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка.

Віталіна Шкаріна,
гол. бібліограф НБУВ